

**POLIISIN ESITUTKINTAPÖYTÄKIRJOJEN JULKISUUS JA
SEN VAIKUTUS RIKOSTOIMITTAJIEN TYÖHÖN**

Kia Kilpeläinen
Maisterintutkielma
Journalistiikka
Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Kieli- ja viestintätieteiden laitos
Tekijä Kia Kilpeläinen	
Työn nimi Poliisin esitutkintapöytäkirjojen julkisuus ja sen vaikutus rikostoimittajien työhön	
Oppiaine Journalistiikka	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Lokakuu 2024	Sivumäärä 45 + liitteet
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia muutoksia poliisin esitutkintapöytäkirjojen julkisuudessa on rikostoimittajien näkemyksen mukaan tapahtunut viime vuosina. Lisäksi oli tarkoitus selvittää, miten nämä muutokset vaikuttavat rikostoimittajien työhön sekä miten toimittajat arvioivat läpinäkyvyyden ja avoimuuden kehittyvän tulevaisuudessa.</p> <p>Tämän tutkimuksen aineisto koostuu viidestä syyskuun 2024 aikana toteutetusta rikostoimittajan haastattelusta. Haastateltaviksi valikoitui jo vähintään noin kahdeksan vuoden ajan rikostoimittajina työskennelleitä journalisteja, jotta he pystyivät arvioimaan asiakirjajulkisuudessa ja omassa työssään tapahtuneita muutoksia. Analysoin puolistrukturoiduilla haastatteluilla kerättyä aineistoa teema-analyysin keinoin. Erottelin aineistosta viisi selkeää teemaa, jotka nousivat esiin toimittajien kertomuksissa.</p> <p>Aineistoa tarkastelemalla kävi ensinnäkin ilmi, että kaikki toimittajat kokivat asiakirjojen julkisuudessa tapahtuneen selkeän muutoksen. Toimittajien havainnon mukaan poliisi oli pikkuhiljaa alkanut salata esitutkintamateriaalia yhä enemmän ja enemmän lähinnä yksityisyydensuojaan vedoten. Toisekseen tutkimuksessa nousi esiin, että toimittajat kokivat rikosten taustatekijöiden selvittämisen muuttuneen aiempaa hankalammaksi. Toimittajien näkemyksen mukaan rikosasioiden esitutkintapöytäkirjoja salataan toisinaan niin paljon, että rikoksen motiivi ja rikoksen taustalla vaikuttaneet tekijät eivät pöytäkirjoista välttämättä selviä. Kolmanneksi toimittajat kokivat, että salailun vuoksi heidän on myös vaikea toteuttaa tärkeäksi kokemaansa tehtävää vallan vahtikoirana eli tässä yhteydessä valvoa poliisin toiminnan asianmukaisuutta. Tutkimuksen neljäs havainto oli, että rikostoimittajat olivat kuitenkin kehittäneet useita vaihtoehtoisia tapoja hankkia tietoja tilanteissa, joissa poliisi päätyi salaamisen kannalle. Viides tutkimustulos oli, että toimittajat suhtautuivat hyvin skeptisesti siihen, että poliisin toiminta kehittyisi ainakaan lähitulevaisuudessa avoimempaan suuntaan.</p>	
Asiasanat läpinäkyvyys, julkisuus, journalismi, rikosjournalismi	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja Ohjaaja: Mikko Villi	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset.....	3
2	AIEMPI TUTKIMUS JA KESKEISET KÄSITTEET	5
2.1	Keskeiset käsitteet	5
2.2	Rikosjournalismin historiaa ja kehityskulkuja.....	8
2.3	Poliisin ja median väliset suhteet.....	10
2.4	Asiakirjajulkisuus ja läpinäkyvyys.....	13
2.4.1	Salassapitosäännökset ja tulkinnan ristiriidat.....	14
2.4.2	Tyytymättömyys asiakirjajulkisuuteen.....	15
2.4.3	Viranomaisten näkemyksiä.....	19
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	21
3.1	Puolistrukturoitu haastattelu	21
3.2	Teema-analyysi.....	23
4	TULOKSET	24
4.1	Salailun lisääntyminen	25
4.2	Tietovaje.....	26
4.3	Vallan vahtikoira vaikeuksissa	28
4.4	Taistelu tiedosta.....	29
4.5	Tulevaisuuspessimismi	31
5	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	32
5.1	Asiakirjajulkisuuden puutteet.....	32
5.2	Toimittajien suuret huolet.....	34
5.3	Rikosasioiden julkisuus tulevaisuudessa	37
6	LOPUKSI.....	39
6.1	Tutkimuksen arviointi.....	39
6.2	Jatkotutkimus.....	41
	LÄHTEET	42

LIITTEET

1 JOHDANTO

Tutkimusaiheeni taustalla on oma, noin kymmenisen vuotta kestänyt toimittajan ura, josta olen työskennellyt rikostoimittajana yhteensä noin viisi vuotta ensin Iltalehdessä ja syksystä 2022 alkaen Ilta-Sanomissa. Lisäksi olen kuulunut vuodesta 2022 alkaen Oikeustoimittajat ry:n hallitukseen. Työssäni olen kohdannut useita tilanteita, joissa poliisin julkisuuslinjaukset ovat puhuttaneet. Moni minua vanhempi kollega on todennut, että ennen tiedonhankinta ei ollut yhtä vaivalloista.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millä tavoin toimittajat kokevat poliisin salauspäätöksiä koskevan linjan muuttuneen ja millä aikavälillä muutos on tapahtunut. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä vaikutuksia mahdollisella muutoksella asiakirjajulkisuudessa on rikosjournalismille ja miten se on vaikuttanut toimittajien työhön.

Tutkimuksen aiheena ovat siis poliisin ja median ristiriitaiset tulkinnat nykyisestä julkisuuslaista. Aihe on merkittävä rikos- ja oikeustoimittajille, jotka saavat merkittävän osan rikostapauksia koskevista tiedoistaan poliisilta. Kuten tässä tutkimuksessa esiteltävästä kirjallisuuskatsauksesta ilmenee, rikosjournalismia ei ole aiemmin kovin paljon tutkittu asiakirjajulkisuuden näkökulmasta, vaan aiemmissa tutkimuksissa on käsitelty lähinnä poliisin ja median välisiä suhteita. Poliisin ja median väliset suhteet liittyvät osaltaan tutkimusaiheeseen, mutta asiakirjajulkisuuteen liittyvien ratkaisujen taustalla on muitakin tekijöitä.

Sekä kansainvälisistä että kotimaisista tutkimuksista löytyy aiempaa tutkimustietoa asiakirjajulkisuuteen ja toimittajien tiedonhankintavaikeuksiin liittyvästä aihepiiristä, vaikkakaan kyseiset tutkimukset eivät käsitelleet pelkästään poliisiin kohdistuvia tietopyyntöjä, vaan tietopyyntöjä yleisesti. Esimerkiksi Kuutin (2011a) tutkimuksesta ilmeni, ettei toimittajien tyytymättömyys asiakirjajulkisuuteen ole uusi ilmiö Suomessakaan. Toisaalta kyseisessä tutkimuksessa toimittajat olivat kuitenkin pääasiassa tyytyväisiä asiakirjajulkisuuden tilaan, ja kritiikki kohdistui hyvin pitkälti kunnallisten viranomaisten tekemiin asiakirjajulkisuuspäätöksiin. (Kuutti, 2011a, s. 541–543.)

Asiakirjojen pimittämistä voidaan pitää yhtenä toimittajiin kohdistuvan vaikuttamisen muotona. Hiltunen (2020) luokitteli tutkimuksessaan journalistien

kohtaamat ulkoisen vaikuttamisen menetelmät kuuteen ryhmään, joista yksi oli tiedonsaantiin kohdistuvat menetelmät. Hiltusen (2020) tutkimushavaintojen mukaan ulkoista vaikuttamista selittävät sekä journalismiin että yhteiskuntaan liittyvät kehityskulut, kuten toimitusten resurssien heikkeneminen, viestintätoiminnan lisääntyminen, tiedotusvälineiden ongelmat taloudellisten ansaintamallien löytämisessä ja yleisön suunnasta tulevien vaikutuspyrkimysten lisääntyminen.

Haastattelin tutkimukseeni viittä kokenutta rikosjournalistia, jotka pystyivät arvioimaan asiakirjajulkisuuden nykytilaa ja siinä tapahtuneita muutoksia. Tutkimustuloksista ilmeni, että toimittajat kaikki haastatellut toimittajat arvioivat salailun lisääntyneen poliisissa nykyisen julkisuuslain voimassaollessa. Toimittajat kokivat, että salailu oli lisääntynyt 2010- ja 2020-luvuilla pikkuhiljaa. Kaikki toimittajat arvioivat, että poliisin nykyiset julkisuusratkaisut hankaloittavat toimittajien tiedonhankintaa ja vaikeuttavat rikosten taustojen selvittämistä. Toimittajat arvioivat poliisin salailun myös heikentäneen journalistisen työn laatua edellä mainituista syistä, kun jutuista jäävät helposti puuttumaan rikosten taustalla vaikuttaneet tekijät. Lisäksi huomionarvoista oli, että toimittajat suhtautuivat huomattavan pessimistisesti asiakirjajulkisuuden ja avoimuuden paranemiseen tulevaisuudessa. Haastatelluista toimittajista suurin osa ei uskonut, että nyt käynnissä oleva julkisuuslain uudistus parantaisi tilannetta merkittävästi. Toimittajista suurin osa suhtautui hyvin skeptisesti myös siihen, että poliisilla olisi halua muuttaa nykyistä laintulkintaansa, vaikka nykyinen laki mahdollistaisi toimittajien näkemyksen mukaan myös julkisuusmyönteisemmän tulkinnan.

Vielä 1980-luvulla rikostoimittajan työ perustui pitkälti hyviin poliisi- ja muihin viranomaiskontakteihin, joilta toimittajat saivat uutisvihjeitä ja tietoja käynnissä olevista rikostutkinnoista. Tilanne on kuitenkin jo 1990-luvulta alkaen kehittynyt yhä enemmän siihen suuntaan, että toimittajat hankkivat tietoa myös muista kuin viranomaislähteistä. (Mäkipää & Mörä, 2009.)

Monen pitkään alalla olleen rikostoimittajan mukaan myös poliisin tiedotuslinja on muuttunut aiempaa tiukemmaksi, eivätkä tutkinnanjohtajat enää toimittajille tietoa käynnissä olevista rikostutkinnoista. Tutkinnanjohtajien linja on tiukentunut niin paljon, että heitä voi toimittajien kokemuksen mukaan olla vaikea saada edes vastaamaan puhelimeen tai ainakaan kertomaan mitään lisätietoja esimerkiksi käynnissä olevasta rikostutkinnasta. (Hakulinen 2024, s. 46–47.) Tutkinnanjohtajissa on toki suuria eroja sen suhteen, miten he suhtautuvat mediaan, mutta iso kuva on se, etteivät poliisit enää takavuosien tapaan vuoda tietoja medialle ”of the record”. Nykyisin poliisi kertoo tiedotteissaan sen, mitä haluaa kertoa julkisuuteen, ja mitään lisätietoja ei usein haluta antaa. Toimittajien näkökulmasta tiedotuslinja on ongelmallinen, sillä median tehtävä ei ole toimia poliisin ”tiedottajana” ja ainoastaan

toistaa poliisin viestiä sellaisenaan. Journalistin ohjeiden mukaan media ei saa luovuttaa toimituksellista päätäntävaltaa ulkopuolisille.

Poliisin niukka tiedotuslinja on entisestään korostanut asiakirjajulkisuuden tärkeyttä. Kuitenkin, esimerkiksi Oikeustoimittajat ry on ottanut kantaa siihen, että myös asiakirjajulkisuuden osalta poliisin linjassa on tapahtunut muutos, vaikka toiminnan pohjalla oleva laki viranomaisuuden julkisuudessa, tuttavallisemmin julkisuuslaki, ei ole muuttunut sitten vuoden 1999. Oikeus saada tietoa viranomaisen toiminnasta on turvattu jo perustuslaissa (731/1999). Perustuslain 12. pykälän kakkosmomentin mukaan ”viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu”. Asiakirjajulkisuus on turvattu laissa hyvästä syystä. Avoimuus auttaa ennalta estämään virka-aseman väärinkäyttöä, korruptiota ja muuta vastaavan luonteista toimintaa. Hän huomauttaa, että medially on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan ”julkisen vahtikoiran” rooli, joka ulottuu myös viranomaistoimintaan ja julkisen vallan käyttöön. (Mäenpää, 2016, s. 9.)

1.1 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa keskityn tutkimaan esitutkintapöytäkirjojen julkisuutta ja sen vaikutuksia toimittajan työhön. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millä tavoilla poliisin tulkinnat esitutkintapöytäkirjojen julkisuudesta ovat rikostoimittajien käsityksen mukaan muuttuneet. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, mitä vaikutuksia mahdollisella muutoksella asiakirjajulkisuudessa on ollut rikosjournalismille ja toimittajien työlle sekä miten toimittajat arvioivat tilanteen kehittyvän tulevaisuudessa.

Tutkimusongelmana ovat siis poliisin ja median ristiriitaiset tulkinnat nykyisestä julkisuuslaista. Aihe on merkittävä rikos- ja oikeustoimittajille, jotka saavat huomattavan osan rikostapauksia koskevista tiedoistaan poliisilta. Kuten alla esiteltävästä kirjallisuuskatsauksesta ilmenee, rikosjournalismia ei ole aiemmin kovin paljon tutkittu asiakirjajulkisuuden näkökulmasta, vaan aiemmissa tutkimuksissa on pääasiassa käsitelty lähinnä poliisin ja median välisiä suhteita. Kansainvälisistä ja myös kotimaisista tutkimuksista löytyy aiempaa tutkimustietoa asiakirjajulkisuuteen ja toimittajien tiedonhankintavaikeuksiin liittyvästä aihepiiristä, vaikkakaan kyseiset tutkimukset eivät ole käsitelleet pelkästään poliisiviranomaisiin kohdistuvia tietopyyntöjä, vaan tietopyyntöjä yleisesti.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Miten poliisin linja esitutkintapöytäkirjojen salaamisessa on viime vuosina toimittajien käsityksen mukaan muuttunut, vaikka laki itsessään ei ole muuttunut sitten vuoden 1999?
2. Miten poliisin asiakirjajulkisuutta koskevat linjaukset vaikuttavat rikos- ja oikeustoimittajien työhön?
3. Kuinka toimittajat arvioivat poliisin julkisuuslinjan kehittyvän tulevaisuudessa?

2 AIEMPI TUTKIMUS JA KESKEISET KÄSITTEET

2.1 Keskeiset käsitteet

Tutkimukseni kannalta kaksi keskeisintä käsitettä ovat julkisuus ja läpinäkyvyys, joita esittelen tässä luvussa. Lisäksi määrittelen tässä luvussa, mitä tarkoitetaan julkisuusperiaatteella ja viranomaisen asiakirjalla, sillä ne liittyvät keskeisesti kahteen edellä mainittuun käsitteeseen ja niiden määrittelemisen on tutkimuksen ymmärtämisen kannalta olennaista. Habermasin näkemyksen mukaan julkisuus oli paitsi yksityisyyden, myös salassa pidetyn vastakohta. Salassa pidetyn vastakohtaan hän viittaa käsitteellä asiajulkisuus eli publisiteetti. Termillä viitataan siihen, että jokin julkisuuden ulkopuolella pidetty on nostettu päivänvaloon. (Habermas, 2004, s. 10-11.) Habermasin käsityksen mukaan medialla oli keskeinen rooli asiajulkisuuden toteutumisessa ikään kuin ”vallan vahtikoirana”. Hän näki, että alun perin asiajulkisuus oli niin sanottua kriittistä asiajulkisuutta, joka piti yllä julkisen keskustelun yhteyttä lainsäädäntöön ja vallankäytön kriittiseen valvontaan. Habermasin näkemyksen mukaan kriittinen asiakirjajulkisuus on kuitenkin nykyisin väistynyt niin sanotun manipulatiivisen asiajulkisuuden tieltä. Jälkimmäisellä tarkoitetaan sitä, että puolueet, yhdistykset ja muut vastaavat ”laitostumat” pyrkivät joukkoviestimiä hyväksikäyttäen saamaan omille päämäärilleen julkisuutta ja hyväksyntää. (Habermas, 2004, s. 260.)

Habermas näki julkisuuden myös yksityisyyden vastakohtana. Hänen mukaansa aiemmin kulttuurista keskusteleva yleisö on muuttunut sitä kuluttavaksi yleisöksi, minkä vuoksi tiedonvälitys ja journalismi ovat yhdistyneet ”psykologiseen kaulokirjallisuuteen” ja tuottavat human interest -tyyppistä viihdettä. (Habermas, 2004, s. 257.) Habermasin teoriaa ja hänen julkisuuskäsitystään on laajasti kritisoitu muun muassa juuri siitä näkemyksestä, että hänen näkemyksessään kansalainen ei ole kuluttaja, vaan pikemminkin kaukana kaikesta kaupallisuudesta ja viihteellisyydestä.

Muun muassa Koivunen ja Lehtonen (2005, s. 23) pitivät Habermasin jaotteluja kansalaisen ja kuluttajan, julkisen ja yksityisen tai vakavan ja viihteen välillä yksinkertais- tavina.

Yksityisen ja julkisen välinen rajanveto on tutkimuksen kannalta keskeinen, koska asiakirjajulkisuuteen liittyvissä tulkintakiistoissa on pitkälti kyse juuri siitä, mikä on julkista ja mikä yksityiselämän piiriin kuuluvaa. Poliitiikan tutkija Jodi Dean arvioi Habermasin teoriaa Clinton–Lewinsky-skandaaliin liittyvän esimerkin kautta. Skandaalissa oli kyse siitä, että Yhdysvaltain silloisella presidentillä Bill Clintonilla oli salasuhteita Valkoisen talon harjoittelijan Monica Lewinskyn kanssa vuosina 1995–1997.

Deanin mukaan seksiskandaalin paljastaminen ja käsitteleminen ovat juuri sitä, mitä Habermas olisi pitänyt kaupallisuuden aiheuttamana yksityisen ja julkisen sekoittumisena. Kuitenkin sekä kaupallista mediaa että habermasilaista julkisuuden käsitteistä yhdistää ajatus siitä, että ”yleisöllä on oikeus tietää”. Salaisuudet ja niiden julkittaminen ovat keskeisiä molempien logiikalle. (Dean, 1999, s. 161–164.) Deanin lo- giikkaa mukaillen Habermasin asiajulkisuuden käsitettä eli julkisuutta salaamisen vastakohtana, voi vielä nykyisinkin pitää relevanttina määritelmänä, kun taas Habermasin ajatusta yksityisen ja julkisen rajoista on myöhemmässä tutkimuksessa kriti- soitu laajasti.

Keskeinen julkisuuden käsitteeseen liittyvä periaate on julkisuuslakiin kuuluva julkisuusperiaate, johon myös toimittajat tietopyyntönsä pohjaavat. Julkisuusperiaat- teen ymmärtäminen on keskeistä, jotta voi ymmärtää, mihin viranomaisten ja myös toimittajien toiminta pohjaa. Julkisuuslain mukaan lähtökohta on, että viranomaisen asiakirjat ovat julkisia ja jokaisella on halutessaan oikeus saada tietoa julkisesta val- lankäytöstä ja viranomaisten muusta toiminnasta. Tästä yleisestä lähtökohdasta teh- tävät poikkeukset edellyttävät erityisiä perusteita, jotka on määriteltävä lailla. Julki- suusperiaate edellyttää viranomaiselta avoimuutta. (Mäenpää, 2016, s. 1.)

Julkisuusperiaatteella on Suomessa pitkät perinteet. Mäenpään (2016) mukaan julkisuusperiaatteen juuret ulottuvat Suomessa aina vuoteen 1766, kun Ruotsin val- tiopäivät hyväksyi julkisuusperiaatteelle perustuvan painovapausasetuksen. Itsenäis- sessä Suomessa julkisuusperiaate kirjattiin ensimmäisen kerran lakiin vuonna 1951. Tuolloin kyseessä oli laki yleisten asiakirjain julkisuudesta. Nykyisin voimassa oleva julkisuuslaki korvasi sen vuonna 1999. (Mäenpää, 2016, s. 1.) Mäenpään mukaan jul- kisuusperiaatteen keskeisin toteutumismuoto on asiakirjajulkisuus eli oikeus saada viranomaisen hallussa olevia asiakirjoja sekä tietoja niistä. Julkisuusperiaatteeseen pe- rustuu myös julkisuusolettama, jolla tarkoitetaan sitä, että viranomaisen hallussa oleva asiakirja on lähtökohtaisesti julkinen tallennemuodosta riippumatta. (Mäenpää, 2016, s. 17–18.)

Julkisuusperiaatteeseen keskeisesti liittyvä käsite on tutkimuskirjallisuudessa- kin mainittu läpinäkyvyys. . Birkinshaw (2014, s. 51) määritteli läpinäkyvyyden vallan

ja päätöksenteon prosessien avaamisena tarkastelulle. Camaj ym. määrittelevät läpinäkyvyyden puolestaan Noveckia (2017) lainaten toisaalta teknologiaan perustuvana avoimen datan saatavuutena ja toisaalta taas lakiin perustuvana oikeutena tietoon. Nämä kaksi lähestymistapaa eroavat toisistaan siinä, kuka päättää, mikä tieto on julkista. Oikeusperusteisessa lähestymistavassa kansalaisilla on oikeus tehdä tietopyyntöjä ja viranomaisilla on lakiin perustuva velvollisuus luovuttaa pyydytetyt julkiset tiedot sekä vastata tietopyyntöön tietyssä ajassa. Sen sijaan teknologiaperusteinen lähestymistapa nojaa viranomaisen proaktiivisesti julkaisemaan tietoon ja luottaa näin ollen viranomaisen hyvään tahtoon tiedon julkistamisessa. (Camaj ym., 2022, s. 4.)

Nämä kaksi eri mallia eroavat myös siinä, millaista dataa on mahdollista saada. Oikeusperusteinen lähestymistapa mahdollistaa pääsyn kaikenlaiseen viranomaisen toimintaan liittyvään tietoon, kun taas teknologiaperusteinen lähestymistapa tuottaa kvantitatiivista raakamateriaalia. (Camaj ym., 2022, s. 4.) Tässä tutkimuksessa keskitytään lähinnä lakisääteiseen oikeuteen saada tietoa viranomaisen asiakirjoista. Siitä huolimatta myös edellä mainittu jaottelu on olennaista tuoda esiin, koska on tärkeää tiedostaa, että joissakin valtioissa julkisuuslainsäädäntö on suppea, ja julkisten tietojen saatavuus perustuu pitkälti viranomaisten julkaisemaan dataan. Eri maiden välisiä eroja läpinäkyvyydessä käsitellään hieman tarkemmin luvussa 2.4. Julkisuuslainsäädännön merkitys on nimenomaan se, että tietojen julkisuus ei ole riippuvainen viranomaisen ”hyvästä tahdosta”.

Läpinäkyvyyttä on tutkimuskirjallisuudessa tarkasteltu myös toimittajien oman työn läpinäkyvyyden näkökulmasta. Karlsson (2010) jakoi toimittajien työhön liittyvän läpinäkyvyyden kahteen eri kategoriaan. Toinen osa läpinäkyvyyttä on niin sanottu paljastamisläpinäkyvyys, jolla tarkoitetaan uutisaiheiden valinnan ja uutisten tuottamisen tapojen avaamista yleisölle. Osallistava läpinäkyvyys taas tarkoittaa sitä, että yleisö otetaan mukaan uutistuotannon eri vaiheisiin. Ensiksi mainittu on yksisuuntaista tiedonvälitystä, kun taas jälkimmäinen perustuu yleisön aktiiviseen osallistumiseen. (Karlsson, 2010, s. 537.) Onkin hyvä huomioida, etteivät läpinäkyvyyden vaatimukset koske enää nykypäivänä enää pelkästään viranomaisia, vaan myös median odotetaan avaavan ja perustelevan omaa työtään. Läpinäkyvyyttä on journalismin tutkimuksessa pidetty jopa objektiivisuuden vastakohtana. Tässä läpinäkyvyys on nähty avoimuutena siitä, mitä toimittajat ovat ja mitä he tekevät, kun taas objektiivisuuden ajatellaan olevan ”journalismia tyhjästä.” (Vos & Craft, 2017, s. 1511.) Vaikka läpinäkyvyyden on ajateltu olevan ”uusi objektiivisuus”, se on myös hankalasti määriteltävissä ja voi toisaalta myös selkeyttämisen sijaan tehdä asioista monimutkaisempia yleisölle (Vos & Craft, 2017, s. 1516).

Tässä tutkimuksessa läpinäkyvyyttä käsitellään kuitenkin viranomaisten toiminnan läpinäkyvyyden näkökulmasta ja tarkastellaan sen vaikutuksia toimittajien

työhön. Läpinäkyvyys on tutkimuksen kannalta keskeinen käsite, joka linkittyy tiiviisti esimerkiksi tiedottamiseen ja asiakirjajulkisuuteen. Mitä avoimempaa viranomaisen tiedottaminen on ja mitä julkisempia asiakirjat ovat, sitä suurempaa on toiminnan läpinäkyvyys.

Tämän tutkimuksen keskiössä ovat poliisin esitutkintapöytäkirjat, jotka ovat viranomaisen asiakirjoja. Tutkimuksen kannalta keskeistä on siis määrittellä vielä se, mitä tarkoitetaan viranomaisen asiakirjalla, joka on tutkimuskirjallisuudessa toistuva käsite. Nevalainen ym. (2011) määrittelivät termin ja ”viranomaisen asiakirja” sitä kautta, miten se on julkisuuslaissa määritelty. Viranomaisen asiakirjalla tarkoitetaan viranomaisen hallussa olevaa asiakirjaa, jonka viranomainen tai sen palveluksessa oleva on laatinut taikka joka on toimitettu viranomaiselle asian käsittelyä varten tai muuten sen toimialaan tai tehtäviin kuuluvassa asiassa. (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999.) Viranomaisella puolestaan tarkoitetaan julkisen organisaation toimielintä, joka toimii itsenäisesti ja käyttää toiminnassaan itsenäistä harkintavaltaa. (Nevalainen, 2011, s. 58–64.)

2.2 Rikosjournalismin historiaa ja kehityskulkuja

Ennen kuin käsitellään laajemmin asiakirjajulkisuutta, on syytä perehtyä hieman myös rikosjournalismiin ja sen kehityskulkuihin. Pohjoismaissa tehtyjen tutkimusten mukaan rikosjournalismi on ammatillistunut 1970-luvulta lähtien. Vielä 1960-luvulla lehdissä julkaistiin rikostapauksista kaikki mahdollinen tieto ilman sen suurempia eettisiä pohdintoja. 1970-luvulta alkaen rikosjournalismi alkoi kuitenkin ammatillistua. (Koljonen ym., 2010, s. 18–19.) Samanlaisia havaintoja on tehty myös esimerkiksi Norjassa tehdyssä tutkimuksessa, jonka mukaan rikosjournalismi oli vielä 1900-luvun alkupuoliskolla sensaatiohakuista ja eettisesti arveluttavaa, mutta rikosjournalismin taso on viime vuosikymmenten aikana merkittävästi noussut. 1970-luvulta lähtien journalismi ja rikosjournalismi sen mukana on muuttunut Norjassa ammatillisempaan suuntaan, ja toimittajat ovat nykyisin korkeasti koulutettuja. Rikosjournalismi on nykyisin eettisempää, vaikka se keskittyykin edelleen laajemman kontekstoinnin sijaan pitkälti yksittäisiin tapauksiin. (Rossland, 2007, s. 149–150.)

1980-luvulla suomalaisessa rikosuutisoinnissa painottui pitkälti viranomaisen näkökulma, mutta jo 2000-luvulle tultaessa tilanne oli toinen. Mäkipään ja Mörän tutkimuksessa (2009) tarkasteltiin Ilta-Sanomien henkirikosuutisointia vuosina 1980, 1993 ja 2000. Tutkimuksessa havaittiin, että vielä vuonna 1980 jutut olivat selkeästi

viranomaisten näkökulmasta tehtyjä, mutta myöhemmin yleistyivät artikkelit, joissa esimerkiksi pohdittiin esimerkiksi tekijän ja uhrin persoonallisuutta ja kuvattiin henkirikoksen vaikutuksia yleisölle. Jutut rakennettiin yhä useammin niin, että lukijan oli helppo eläytyä ja samaistua tapahtumiin. (Mäkipää & Mörä, s. 2009, 208.)

Mäkipää ja Mörä löysivät tutkimuksessaan kolme eri tapaa kehystää henkirikos. Niistä ensimmäinen ”henkirikos tyhjiössä” oli yleinen vielä vuonna 1980. Tässä kehyksessä kerrottiin lyhyesti ja ytimekkäästi, mitä oli tapahtunut, mutta rikoksen syytä ja seurauksia ei juuri käsitelty. Myös rikosten yksityiskohtia ja niiden herättämiä tunteita tai tekijän ja uhrin persoonallisuutta käsiteltiin hyvin vähän. Tiedot saatiin pääasiassa viranomaislähteistä. (Mäkipää & Mörä, 2009, s. 214.)

Toinen kehys ”henkirikos vahinkona” oli yleinen vuosien 1993 ja 2000 uutisoinnissa. Tässä kehyksessä henkirikoksen taustalla nähtiin syytä, joille tekijä itse ei voinut juuri mitään, kuten mustasukkaisuus tai päihteet. Vahinkokehyksessä henkirikos kuvattiin ikävänä sattumuksena, joka tapahtui olosuhteiden, huonon onnen tai elämäntilanteen vuoksi. Tyypillinen piirre oli myös se, että henkirikoksen tekijä kuvattiin usein tavalliseksi ihmiseksi, jonka ei olisi koskaan uskonut tekevän henkirikosta. Tyypillistä juttutyypissä oli, että naapurit, silminnäkijät ja tuttavat kommentoivat muun muassa omaa järkytystään ja tekijän ja uhrin persoonallisuutta. (Mäkipää & Mörä, 2009, s. 215–216.)

Kolmas, niin ikään vuosina 1993 ja 2000 yleiseksi havaittu kehys oli ”henkirikos pahuutena”. Kolmannessa kehyksessä henkirikos nähtiin tapahtumana, jota ei voinut selittää mikään muu kuin tekijän pahuus ja poikkeavuus. Tässä kehyksessä tekoa ei edes pyritty selittämään ja ymmärtämään. Tämä kehys oli sitä yleisempi, mitä törkeämpi rikos oli kyseessä. Tälle kehykselle tyypillistä oli myös se, että tekijän pahuuden vastapainona korostettiin uhrin tavallisuutta ja viattomuutta. Myös tässä juttutyypissä ääneen pääsivät usein naapurit ja lähipiiri. Teon nähtiin vaikuttavan laajalti tuttavien ja asuinalueen elämään. Sivullisten näkeminen henkirikoksen välillisinä uhreina oli rikosuutisoinnissa selvä kehitysuutisointi tarkasteluvälillä 1980–2000. (Mäkipää & Mörä, 2009, s. 216–217.)

Samaa muutosta kuvaavat myös kriisiuutisointia tutkineet Koljonen, Raittila ja Väliaverronen. Heidän mukaansa 2000-luvulla kerronnallisen journalismin suosio on lisännyt vaatimusta pelastuneiden, uhrien ja uhrien omaisten sekä silminnäkijöiden haastattelemiseen yhä nopeammalla tahdilla. Uhrien taustoista kerrotaan tietoja, ja heidät konkretisoidaan lukijalle. (Koljonen ym., 2010, s. 19–20.)

2000-luvulla rikostapauksia alettiin myös etenkin iltapäivälehdissä seurata aiempaa intensiivisemmin, ja samat rikostapaukset päätyivät otsikoihin useina eri päivinä. Henkirikos päätyi yleensä jatkokertomukseksi silloin, jos tekijää ei tiedetty tai jos tapauksessa tai siihen liittyvissä henkilöissä oli jotakin poikkeuksellista. Rikostapausten tiiviiseen seurantaan kuului myös se, että rikosten uhrin tulivat

lukijoille tutuiksi. Tämä tapa yleistyi etenkin 2000-luvuilla, jolloin lukijoille kerrottiin esimerkiksi Eveliina Lappalaisen surmasta ja Lopella surmatuista Heinosen pariskunnasta. (Syrjälä, 2007, 39.) 2000-luvulla myös perhesanojen käyttö henkirikosuutisten otsikoissa lisääntyi. Uhrin tai tekijän kerrottiin olevan esimerkiksi perheenisä tai -äiti, jolloin aihe tuli lähemmäksi lukjaa (Syrjälä, 2007, s. 41).

Henkirikosuutisoinnissa tapahtui siis selkeä muutos 1980-luvulta 2000-luvulle tultaessa. Jutuissa alettiin viranomaisten lisäksi haastatella yhä enemmän tavallisia ihmisiä, kuvata surua, pohtia tekijän ja uhrin persoonaa ja taustoja sekä arvioida teon seurauksia yhteisölle ja yhteiskunnalle. Henkirikokset tuotiin lähemmäs lukijoita. Iltapäivälehtien rikosuutisoinnissa tuona aikana tapahtuneet muutokset ovat osa laajempaa journalismin muutosta, jonka ominaispiirre on, että asioita käsitellään aiempaa enemmän henkilöiden ja subjektiivisten kokemusten kautta. (Mäkipää & Mörä, 2009, s. 218–219.)

Vaikka näiden tutkimusten julkaisemisesta on kulunut jo viitisentoista vuotta, monet näistä havainnoista vaikuttaisivat olevan edelleen ajankohtaisia ja pätevän hyvin myös nykypäivän journalismiin. Esimerkiksi tekijään tai uhriin viittaaminen perheenisänä ja perheenäitinä on hyvin yleistä myös nykypäivän rikosjournalismissa etenkin iltapäivälehdissä. Yhtä lailla mediassa esitetään usein myös naapurien ja tuttavien hämmästelyä siitä, miten tekijän ei olisi uskonut syyllistyvän henkirikokseen. Rikosten uhrien tai heidän omaistensa haastatteleminen mediassa on nykyisin tavallista, ja omaisten kautta rikosten uhrit saavat mediassa usein myös nimen ja kasvot.

2.3 Poliisin ja median väliset suhteet

Poliisin ja median välistä yhteistyötä on tutkittu varsin vähän asiakirjajulkisuuden näkökulmasta, mutta sen sijaan poliisin ja median välisistä suhteista on olemassa paljonkin aiempaa tutkimusta. Esimerkiksi Hakulisen maisterintutkielmassa (2024, s. 46–47) kävi ilmi, tutkinnanjohtajia voi toimittajien kokemuksen mukaan olla vaikea saada edes vastaamaan puhelimeen tai ainakaan kertomaan mitään lisätietoja käynnissä olevasta rikostutkinnasta.

Yhdysvalloissa ja Britanniassa tehdyissä tutkimuksissa on jo 1990-luvun puolella ja 2000-luvun alussa havaittu, että poliisin viestintä on yhä enemmän keskitetty viestintäammattilaisten käsiin, mistä johtuen poliisi voi aiempaa enemmän kontrolloida sitä, mitä tietoja se haluaa julkisuuteen antaa (Chermak & Weiss, 2005). Myös Cooke ja Sturges (2009, s. 419–420) kuvasivat brittitutkimuksessaan, miten poliisi on lisännyt viestimistä viestintäammattilaisten avulla ja myös omien

nettisivujensa kautta. He kuitenkin näkivät asian niin, että poliisi pikemminkin on lisännyt tiedottamistaan ja palvelee näin ollen yleisöä paremmin. He katsoivat, että poliisi on oppinut tällä tavoin paremmin ”hallitsemaan” median sisältöjä ja hyödyntämään mediaa paremmin omiin tarkoituksiinsa. Median näkökulmasta taas tämän kehityksen on nähty heikentävän rikostoimittajien mahdollisuuksia itsenäiseen tiedonvälitykseen, minkä myös Cooke ja Sturges (2009, s. 420–421) omissa johtopäätöksissään toivat esiin. Joskus vaikenemisen syynä voi olla esimerkiksi se, ettei poliisi halua median huolestuttavan kansalaisia uutisoinnillaan. Joskus poliisin vaikenemisen syynä voi olla myös oman maineen varjelu, jos sen omassa toiminnassa on tapahtunut jotain kyseenalaista. (Mawby, 2010, s. 1065–1069.)

Yhden näkemyksen mukaan poliisi on ollut kontrolloiva osapuoli median ja poliisin välisessä suhteessa aina, koska poliisi on voinut päättää, mitä tietoja se kertoo julkisuuteen (Chibnall, s. 1977). Tuoreemmissa tutkimuksissa on toisaalta katsottu, että poliisi on ottanut viestinnän nimenomaan 2000-luvulla tiukemmin omiin käsiinsä (Cooke & Sturges, 2009, s. 421). Britanniaan sijoittuvassa Mawbyn tutkimuksessa moni toimittaja koki, että etenkin nuorempiin poliisivirkamiehiin oli vaikea saada rakennettua luottamusta, koska nämä suhtautuivat niin epäilevästi mediaan. Yhden haastatellun mukaan osa poliiseista oli kertonut ajattelevansa, että toimittajille puhuminen voisi haitata heidän uraansa. (Mawby, 2010, s. 1070.) Toisaalta, kun yhteistyö poliisin kanssa vaatii luottamusta ja hyviä suhteita, kysymykseksi nousee myös se, miten toimittajat säilyttävät kriittisyytensä poliisia kohtaan ja pitävät samalla yllä työskentelysuhteitaan poliisiin. Hänen tutkimuksessaan tuli esiin, että toimittajat välttelivät poliisin kritisoimista säilyttääkseen tietolähteensä. (Mawby, 2010, s. 1071–1072.)

Mawby näki muutoinkin rikosjournalismin tulevaisuuden kohtalaisen synkässä valossa. Hän katsoi, etteivät toimitukset välttämättä enää tulevaisuudessa taloudellisista syistä panosta rikostoimittajien kouluttamiseen ja palkkaamiseen. Lisäksi hän arvioi, että uusien tutkinnanjohtajien epäilevä asenne edelleen hankaloittaa rikostoimittajien työtä. Mawby näki tämän kehityksen pienentävän erikoistuneiden rikostoimittajien roolia. (Mawby, 2010, s. 1073.)

Kuutti (2015) kuvasi ”postikonttorijournalismiksi” nimittämäänsä ilmiötä vuonna 2015 julkaistussa teoksessaan Todenmukainen journalismi. Kuutin mukaan ”postikonttorijournalismissa” toimitukseen tulevaa tietoa välitetään uutisen muodossa eteenpäin passiivisesti ilman, että tietoja millään lailla selvitetään tai analysoidaan. Kuutin mukaan lähteisiin luotetaan usein liikaa. Esimerkiksi tiedotteiden uutisoinnissa ei välttämättä huomioida sitä, että viranomaiset ja yritykset pystyvät käytännössä itse laatimaan itseään koskevia uutisia. Myös lukijoiden käsitys tietojen tuottajasta hämärtyy, kun tiedot julkaistaan toimituksen omana tuotantona ja toimittajan nimissä. (Kuutti, 2015, s. 17–18.) Tiedote on viranomaisen näkökulmasta

houkutteleva vaihtoehto tiedotustilaisuudelle, jos lähde ei halua kertoa asiasta enempää tai vastailla lisäkysymyksiin (Kuutti, 2015, s. 45).

Hiltunen havaitsi tutkimuksessaan, että tietojen tarkkaan kontrollointiin perustuvat viestintäopit ovat toimittajien käsityksen mukaan nykyisin yleisiä yritysmaailman lisäksi myös viranomaisviestinnässä. Toimittajat kokivat tämän heikentävän journalismin mahdollisuuksia julkisen vallan tarkasteluun. Toimittajien huolenaiheena oli, että yhä suurempi osa yhteiskunnallisesti merkittävästä vallankäytöstä pyritään saattamaan itsenäisen journalistisen valvonnan ulottumattomiin. (Hiltunen, 2020, s. 200.)

Myös tuoreissa kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että poliisin sosiaaliseen mediaan tekemät julkaisut ovat vähentäneet toimittajien suoraa kommunikointia poliisin kanssa. Yhdysvaltalais tutkimuksessa muun muassa havaittiin, että poliisi oli jopa lopettanut toimittajien suoriin yhteydenottoihin vastaamisen. (Grygiel & Lysak, 2021, s. 1004–1005.) Havainto vastaa Hakulisen maisterintutkielmassa (2024) toimittajien esiin tuomia ongelmia poliisin ja median yhteistyössä. Tutkimuksessa kävi muun muassa ilmi, että tutkinnanjohtajia voi toimittajien kokemuksen mukaan olla vaikea saada edes vastaamaan puhelimeen tai ainakaan kertomaan mitään lisätietoja käynnissä olevasta rikostutkinnasta. (Hakulinen 2024, s. 46–47.)

Hakulisen (2024, 54) maisterintutkielmassa osa haastatelluista toimittajista uskoi, että Helsingin huumepoliisin ex-päällikkö Jari Aarnioon liittyvä virkarikostutkinta vaikutti myös julkisuuslain tulkitsemiseen poliisissa sekä yleisesti poliisin ja median suhteisiin. Aarnion virkarikoksia koskeva tutkinta tuli ilmi vuonna 2013. Helsingin Sanomien toimittajien Minna Passin ja Susanna Reinbothin Keisari Aarnio -nimisessä kirjassa tuotiin esiin, että Aarniolla oli omat luottotoimittajansa, ja Aarnio käytti taitavasti mediaa hyväkseen oman asiansa ajamiseen ja huomion suuntaamiseen pois omasta kyseenalaisesta toiminnastaan (Marttinen, 2017; Passi & Reinboth, 2017).

Kirjan väitettä tukee Kuneliuksen, Nopparin ja Reunasen vuonna 2009 julkaistu tutkimus, jossa käsiteltiin muun muassa Helsingin huumepoliisiin kohdistuvien ensimmäisten virkarikosepäilyjen uutisointia vuonna 2007. Tutkimukseen haastateltiin tapaukseen eri tavoin osallisia poliitikkoja, virkamiehiä, kansalaisaktiiveja, poliisi- ja oikeuslaitoksen edustajia sekä muita asiantuntijoita. Tutkimuksessa ilmeni, että haastateltavien mielestä poikkeuksellista huumepoliisin virkarikosepäilytapauksessa oli nimenomaan se, miten aktiivisesti huumepoliisin silloinen päällikkö Jari Aarnio tiedotti asiasta julkisuuteen. Huumepoliisit tähtäsivät omalla tiedotustilaisuudellaan maineensa puhdistamiseen. (Kunelius ym., 2009, 206–207.) Tutkimushaastatteluissa huumepoliisin valitsemaa mediastrategiaa pidettiin jossain määrin onnistuneena. Haastateltavat katsoivat, että media toi tämän jälkeen jopa yksipuolisesti esiin Helsingin huumepoliisin näkökulmia. Toisaalta osa taas

katsoi, että asian vahva henkilöinti Jari Aarnioon ei ollut järkevää, koska media olisi myös valmis hylkäämään aiemmin ”sankariksi” nostamansa henkilöt. (Kunelius ym., 2009, s. 208).

2.4 Asiakirjajulkisuus ja läpinäkyvyys

Asiakirjalähteet ovat toimittajille tärkeä tiedonhankintakeino, koska niitä voidaan pitää monessa mielessä henkilölähteitä luotettavimpana. Lisäksi nykypäivänä asiakirjalähteiden merkitys korostuu entisestään, kun poliisi on usein huonosti median tavoitettavissa. Dokumentit eivät unohtele tai muista asioita väärin, kuten henkilölähteet saattavat tehdä. Asiakirja-aineistojen luotettavuutta lisää myös se, että ne on usein laadittu pöytäkirjoihin tai muistioihin tuoreeltaan tapahtumien jälkeen. Asiakirjamuotoon laaditut tiedot ovat virallisia, jolloin viranomaisella on ollut velvollisuus varmistua siitä, että asiakirjojen tiedot pitävät paikkansa. Aineistoja ei myöskään ole laadittu lähtökohtaisesti toimittajia varten, jolloin niihin ei sisälly mainostamistarkoitusta. (Kuutti, 2015, s. 49–50.) Lisäksi on havaittu, että aineistot auttavat toimittajia pääsemään aiheiden jäljille ja toimivat hyvänä taustatietona ja jutun faktapohjana (Kuutti 2011a, s. 437).

Tietopyyntö on lain mukaan käsiteltävä viivytyksettä, ja tieto on luovutettava viimeistään kahden viikon kuluessa tietopyynnöstä. Jos asian käsittely vaatii tavanomaista suurempaa vaivannäköä, tietopyyntöön on vastattava viimeistään kuukauden kuluessa. (Nevalainen ym., 2011, s. 167.) Oikeus saada tietoa viranomaisen toiminnasta on turvattu jo perustuslaissa (731/1999). Perustuslain 12. pykälän kakkosmomentin mukaan ”viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu”. Monissa tapauksissa asiakirjat ovat siis julkisia, ja ne täytyy julkisuuslain pohjalta luovuttaa niitä pyytäneille. Näin ollen tiedonsaanti ei ole riippuvainen henkilölähteen halukkuudesta tiedon kertomiselle. Kaivattu tieto voi olla myös useassa eri paikassa, jos tiedonsaanti ei onnistu ensimmäisestä kohteesta. (Kuutti, 2015, s. 50.) Viranomaisen toimintaa koskee julkisuusolettama: siitä poikkeaminen edellyttää julkisuuslakiin tai erillislainsäädäntöön pohjautuvan perustelun. Avoimuus ja oikeus tietoon ovat nykyaikaisessa yhteiskunnassa keskeisiä toimintaperiaatteita. Julkisuusperiaate tukee vallankäytön valvontaa ja lisää kansalaisten luottamusta viranomaistoimintaan. (Nevalainen, ym., 2011, s. 53.)

Camaj ym. (2022) määrittelevät läpinäkyvyyden Noveckia (2017) lainaten toisaalta teknologiaan perustuvana avoimen datan saatavuutena ja toisaalta taas lakiin perustuvana oikeutena tietoon. Tässä tutkimuksessa keskitytään lähinnä

viimeksi mainittuu, eli lakisääteiseen oikeuteen saada tietoa viranomaisen asiakirjoista. Camaj ym. korostivat läpinäkyvyyden tärkeyttä laajassa eurooppalaisessa, datajournalismiin liittyvässä kyselytutkimuksessa. Tutkimuksessa havaittiin, että maissa, joissa hallinnon läpinäkyvyys on korkealla tasolla, toimittajat olivat myös halukkaampia käyttämään julkista dataa ja tekemään siihen liittyviä tietopyyntöjä. Tutkimuksen mukaan datajournalismilla oli siis suuremmat mahdollisuudet menestyä maissa, joissa läpinäkyvyys oli korkealla tasolla. (Camaj ym. 2022, s. 14–15.) Tämän tutkimuksen perusteella läpinäkyvyys oli Suomessa korkealla tasolla molemmilla mittareilla; sekä datan saatavuudessa että lainsäädäntöön perustuvien oikeuksien tasolla. Suomi luokiteltiin siis korkean läpinäkyvyyden maaksi. (Camaj ym. 2022, s. 11.)

Birkinshaw (2014, s. 65–66) piti myös oikeudenkäyntien julkisuutta erityisen tärkeänä demokratian ja ilmaisunvapauden toteutumisen kannalta. Hänen mukaansa on tärkeää, että kuka tahansa voi mennä seuraamaan oikeudenkäyntiä ja todentamaan, että oikeus toteutuu ja että tuomari tekee parhaansa tuomitakseen oikeudenmukaisella tavalla lain mukaan. Hän piti tärkeänä myös sitä, että media voi vapaasti valita, mitä se raportoi oikeudenkäynnistä. (Birkinshaw, 2014, s. 67.) Toisinaan oikeudenkäynneissä on lain perusteella salassapidettäviä osioita esimerkiksi yksityisyydensuojan vuoksi. Oikeuden on kerrottava medialle selkeästi, mitkä osat oikeudenkäyntiaineistosta voidaan luovuttaa ja miltä osin oikeudenkäynti voidaan pitää avoimin ovin. (Birkinshaw, 2014, s. 65–66.) Tässä tutkimuksessa keskitytään lähinnä poliisin asiakirjojen julkisuuteen, mutta toki myös oikeudenkäyntien ja oikeudenkäyntiaineiston julkisuus on vahvasti kytköksissä aiheeseeni. Tähänkin tutkimukseen haastatellut toimittajat sivusivat vastauksissaan myös oikeudenkäyntiaineistojen julkisuutta. Oikeudenkäyntiaineistojen julkisuus on toimittajille erityisen tärkeää tilanteissa, joissa poliisi on syystä tai toisesta päättänyt salaamaan esitutkimusmateriaalin kokonaan tai osittain.

2.4.1 Salassapitosäännökset ja tulkinnan ristiriidat

Myös yksityisyydensuoja on laissa turvattu perusoikeuden tasoisin säännöksiin, mistä syystä julkisuudelle on asetettu julkisuuslaissa rajoituksia. Yksityisyydensuojan tarkoitus on estää se, että julkisuutta voitaisiin käyttää vahingoittamistarkoituksessa. (Nevalainen ym., 2011, s. 53, 143.) Sananvapautta on punnittava yksityisyydensuojaa vastaan, ja viranomaisen on löydettävä tasapaino kummankin oikeuden turvaamiseksi (Ollila, 2015, s. 141). Salassapidettävät viranomaisen asiakirjat on lueteltu julkisuuslain 24 §:ssä. Julkisuuslaki on yleislaki, ja sen lisäksi salassapitovelvollisuudesta voidaan säätää erityislaadännöllä. Julkisuuslain mukaan tiedonsaantia ei voi rajoittaa ilman laissa säädettyä perustetta. (Nevalainen ym., 2011, s. 100.)

Julkisen vallankäytön avoimuus ja läpinäkyvyys linkittyvät olennaisesti totuuteen. Pyrkimystä totuuteen tukevat päätöksenteon julkisuus ja viranomaistietojen saatavuus. Median tehtävään kuuluu myös totuuden kertominen sellaisista asioista, jotka saattavat olla salassapidettäviä tai joita ei syystä tai toisesta haluta paljastaa. (Ollila, 2015, s. 141.) Viranomaistietojen saatavuus ja julkisuus ovat siis erittäin tärkeitä toimittajien tärkeimmän pyrkimyksen eli totuuden kertomisen kannalta.

Julkisuuslaki antaa mahdollisuuden salata keskeneräiseen esitutkintaan liittyvät asiakirjat. Lähtökohtaisesti asiakirjat tulevat kuitenkin julkiseksi siinä vaiheessa, kun asia on ollut esillä käräjäoikeudessa. (Nevalainen ym., 2011, s. 117.) Viranhaltija voi syyllistyä virkavelvollisuuden rikkomiseen, jos hän paljastaa salassapidettävän tiedon. Toisaalta viranhaltija voi myös syyllistyä virkavelvollisuuden laiminlyöntiin, jos hän kieltäytyy luovuttamasta tietoa julkisesta asiakirjasta. (Nevalainen ym., 2011, s. 207–208.) Huomionarvoista on, että esimerkiksi Hiltusen (2020) ja Kuutin (2011a) mukaan toimittajat kokivat, ettei julkisen tiedon salaamisesta käytännössä koidu virkamiehelle seurauksia. Joskus tiedonsaantiin vaikuttaa myös se, etteivät toimittajat itse ole riittävän tietoisia omista oikeuksistaan ja siitä, milloin todennäköisesti lainvastaisesta päätöksestä olisi syytä valittaa. (Kuutti, 2011a, s. 466.)

2.4.2 Tyytymättömyys asiakirjajulkisuuteen

Vuonna 2020 Oikeustoimittajat ry kanteli eduskunnan oikeusasiamiehelle Poliisihallituksen loppuvuonna 2019 julkaisemasta ”Julkisuuskäsikirjasta”, jonka tarkoituksena on ohjeistaa esitutkintapöytäkirjojen julkisuudesta päättäviä tutkinnanjohtajia julkisuuslain tulkinnassa. Oikeustoimittajat ry:n (2020) käsityksen mukaan käsikirjassa oli useita jopa virheellisiä väittämiä. Yhdistyksen mukaan yksityisyydensuoja oli nostettu ”superperusoikeudeksi”, joka kaikissa tilanteissa ohittaa muut perusoikeudet, kuten julkisuusperiaatteen.

Salauskäytäntöihin liittyvän erimielisyyden ydin on, että käsikirjassa on tulkittu, että julkisuuslain 24 §:n kaikkia kohtia tulisi soveltaa esitutkintapöytäkirjojen salassapitoon. Oikeustoimittajien (2020) tulkinnan mukaan kyseisessä lakipykälässä kohta 26 on tarkoitettu erityisesti esitutkintapöytäkirjoja koskevaksi säännöksi. Kyseisen kohdan mukaan salassapidettäviä ovat asiakirjat, jotka sisältävät tietoja rikoksesta epäillyn, asianomistajan tai muun rikosasiaan liittyvän henkilön yksityiselämään liittyvistä arkaluonteisista seikoista (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta, 621/1999). Näin ollen salassapidettäviä olisivat Oikeustoimittajat ry:n tulkinnan mukaan ainoastaan erityisen arkaluonteiset yksityiselämään kuuluvat seikat, kun taas Poliisihallituksen tulkinnan mukaan esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaan liittyvät asiat tulisi aina salata yksityiselämän piiriin kuuluvina (Oikeustoimittajat ry, 2020).

Eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläinen katsoi lokakuussa 2020 antamassaan ratkaisussaan, että molempien kannat ovat perusteltavissa. Oikeusasiamies katsoi, että julkisuuslain kokonaisuudistusta tulisi kiirehtiä, koska laki on kyseistä tulkintaerimielisyyttä koskevilta osin epäselvä. Jääskeläinen ei ratkaisussaan ottanut kantaa siihen, kumman osapuolen tulkinta oli oikeampi. (Jääskeläinen, 2020.)

Sittemmin myös korkein hallinto-oikeus (KHO) päätyi kiistassa osittain poliisin kannalle, kun se katsoi vuonna 2021 antamassaan ratkaisussa, että julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 32 kohtaa ei ole rajattu salassapitoperustetta soveltavan viranomaisen osalta. Näin ollen kyseinen salassapitoperuste koski siis KHO:n tulkinnan mukaan kaikkea viranomaistoimintaa julkisuuslain soveltamisalalla, mukaan lukien poliisitoiminta. Kyseisen julkisuuslain kohdan nojalla salassapidettäviä ovat esimerkiksi tiedot henkilön poliittisesta vakaumuksesta tai yksityiselämän piirissä esittämistä mielipiteistä, tiedot henkilön elintavoista, osallistumisesta yhdistystoimintaan tai vapaa-ajan harrastuksista, perhe-elämästä tai muista niihin verrattavista henkilökohtaisista oloista (Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta, 621/1999). KHO:n mukaan kysymys tietojen salassapidettävyydestä tämän lainkohdan nojalla tuli kuitenkin ratkaista tapauskohtaisesti. Esimerkiksi liivijengin jäsenyys ei kuitenkaan ollut KHO:n tulkinnan mukaan salssapidettävä tieto. (KHO, 2021.)

Oikeusministeriössä on Jääskeläisen kannanoton jälkeen aloitettu julkisuuslain uudistus. Sanna Marinin hallitus esitti julkisuuslain muuttamista siten, että salassapidettäviä viranomaisen asiakirjoja koskevaa kohtaa olisi muutettu (HE 273/2022 vp). Tätä lakiesitystä ei kuitenkaan ehditty käsitellä hallituskauden loppuun mennessä, joten se on rauennut. Lakiesityksessä esitetty muutos ei myöskään täysin miellyttänyt siitä lausunnon antanutta Suomen Journalistiliittoa. Lausunnossaan liitto kritisoi muun muassa sitä, että lakiesityksessä julkisuuslain salassapito oli säädetty laajemmaksi kuin oikeudenkäyntien julkisuutta säätelevässä vastaavassa laissa. Journalistiliiton mielestä salaus olisi ollut tarpeellista rajoittaa ainoastaan arkaluontoisiin yksityiselämään liittyviin seikkoihin (Journalistiliitto, 2023).

Oikeusministeriön asettama työryhmä on pohtinut myös laajamaa julkisuuslain muutosta. Se luovutti mietintönsä oikeusministeriölle joulukuussa 2023. Työryhmän mietinnössä ehdotettiin kokonaan uuden julkisuuslain säätämistä. Mietinnössä kuitenkin keskityttiin lähinnä julkisuuslain hallinnonalan laajentamiseen esimerkiksi siten, että julkisyhteisöjen omistuksessa olevien yhtiöiden toiminta kuuluisi jatkossa julkisuuslain soveltamisalan piiriin. Julkisuuslain salassapitoperusteiden sisällöllinen tarkastelu ja uudistaminen eivät kuuluneet työryhmän tehtävänantoon. (Oikeusministeriö.) Myös tämän lakihankkeen eteneminen on tällä hetkellä epäselvää. Petteri Orpon hallituksen ohjelmassa ei ole mainintaa julkisuuslain uudistamisesta.

Näin ollen julkisuuslakiin ei ole ainakaan aivan lähiaikoina odotettavissa toimittajien kauan kaipaamia muutoksia. Toimittajien näkemyksen mukaan lakia oli kuitenkin sovellettu pitkään ilman ongelmia ennen kuin linja merkittävästi tiukkeni.

Hakulisen (2024, s. 54) maisterintutkielmassa osa haastatelluista toimittajista uskoi, että Helsingin huume poliisin ex-päällikkö Jari Aarnioon liittyvä virkarikostutkinta vaikutti myös julkisuuslain tulkittamiseen poliisissa sekä yleisesti poliisiin ja median suhteisiin. Aarnion virkarikoksia koskeva tutkinta tuli ilmi vuonna 2013. Helsingin Sanomien toimittajien Minna Passin ja Susanna Reinbothin Keisari Aarnio -nimisessä kirjassa (2017) tuotiin esiin, että Aarniolla oli omat luottotoimittajansa, ja Aarnio käytti taitavasti mediaa hyväkseen oman asiansa ajamiseen ja huomion suuntaamiseen pois omasta kyseenalaisesta toiminnastaan (Marttinen, 2017; Passi & Reinboth, 2017).

Kansainvälisten tutkimusten mukaan toimittajien tyytymättömyys asiakirjojen saatavuuteen ei myöskään ole länsimaissa pelkästään suomalainen ongelma, vaan esimerkiksi espanjalaisille ja ruotsalaisille toimittajille tehdyssä haastattelututkimuksessa monet toimittajat kokivat viranomaisten yrittävän usein pimittää asiakirjoja. Toimittajat kokivat, että pyydetty asiakirja saatettiin joko määrätä salassapidettäväksi tai sen haltuun saaminen yritettiin tehdä mahdollisimman vaikeaksi esimerkiksi luovuttamalla asiakirja pelkästään painetussa muodossa. Ruotsalaiset toisaalta kokivat, että yhden virkamiehen tekemästä salauspäätöksestä huolimatta tiedot oli vielä mahdollista saada pyytämällä toiselta henkilöltä. Espanjalaiset toimittajat kertoivat myös olevansa tyytymättömiä lainsäädäntöön. (Appelgren & Salaverria, 2018, s. 991–993.) Jo aiemmin mainitussa, eri maiden viranomaistoiminnan läpinäkyvyyttä ja sen vaikutuksia datajournalismiin arvioineessa tutkimuksessa Ruotsi luokiteltiin Suomen tavoin korkean läpinäkyvyyden maaksi, jossa sekä julkisen datan saatavuus että lakiin perustuva oikeus tietoon olivat korkealla tasolla. Myös Espanjassa avoimen datan saatavuus oli arvioitu hyväksi, mutta lainsäädännöllä turvattu oikeus tietoon oli Espanjassa vastaavasti luokiteltu matalaksi. (Camaj ym., 2022, s. 11.)

Asiakirjojen pimittämistä voidaan pitää myös yhtenä toimittajiin kohdistuvan vaikuttamisen muotona. Hiltunen (2020) luokitteli tutkimuksessaan journalistien kohtaamat ulkoisen vaikuttamisen menetelmät kuuteen ryhmään: 1) tiedonsaantiin kohdistuvat, 2) psykologiset, 3) fyysiset, 4) institutionaaliset, 5) taloudelliset ja 6) tietotekniset menetelmät. Hiltusen tutkimushavaintojen mukaan ulkoisen vaikuttamisen nykytilaa selittävät sekä journalismiin että yhteiskuntaan liittyvät kehityskulut, kuten toimitusten resurssien heikkeneminen, viestintätoiminnan lisääntyminen, tiedotusvälineiden ongelmat taloudellisten ansaintamallien löytämisessä ja yleisön suunnasta tulevien vaikutuspyrkimysten lisääntyminen (Hiltunen, 2020, s. 176). Hiltunen luokitteli tiedonhankintaan kohdistuvaksi

ulkoiseksi vaikuttamiseksi menetelmät, joissa pyritään aktiivisesti puuttumaan journalistien tiedonhankintaan ja työprosesseihin. Yksi tällainen keino oli julkisten tietojen saannin tahallinen vaikeuttaminen tai estäminen esimerkiksi kieltäytymällä julkisten tietojen luovuttamisesta, leimaamalla tietoja salassapidettäviksi perusteetta tai perimällä aineistosta huomattavan korkeita maksuja. (Hiltunen, 2020, s. 185.)

Hiltusen tutkimuksessa journalistit kokivat, että julkisten tietojen luovuttamisesta kieltäytymistä ja tietojen luovuttamisen viivyttelyä tapahtui usein silloin, kun toimittaja tietopyyntöön liittyvä asia oli esimerkiksi viranomaisen, kaupungin tai kunnan näkökulmasta kiusallinen tai negatiivinen. Joskus asiakirjoja jouduttiin vastakeinona hakemaan valittamalla viranomaisen päätöksestä hallinto-oikeuteen, jolloin usein vuosia kestävä valitusprosessi käytännössä esti tietojen ajankohtaisen käsittelyn journalismissa. (Hiltunen, 2020, s. 186.)

Toimittajat kertoivat samankaltaisia havaintoja jo Kuutin kyselytutkimuksessa noin kymmenisen vuotta aiemmin. Viranomaiset olivat myös joissain tapauksissa pyrkineet kontrolloimaan luovuttamiensa tietojen käyttöä kyselemällä toimittajilta niiden käyttötarkoitusta ja jopa ottamalla kantaa pyydettyjen tietojen journalistiseen tarpeeseen. Viranomaiselle itselleen kiusallisten asioiden julkaisemiseen ei Kuutinkaan tutkimuksen mukaan usein löydy halukkuutta. (Kuutti, 2011a, s. 452–453.)

Toisaalta moni toimittaja kuitenkin koki, että tiedonsaanti oli muuttunut paljon helpommaksi verrattuna esimerkiksi 1980- ja 1990-lukuun, vaikka tiedottamisessa ja asiakirjojen toimittamisessa raportoitiin edelleen myös parannettavaa (Kuutti, 2011a, s. 457–459). Huomionarvoista on, että Kuutin ja Hiltusen tutkimukset koskivat kaikkea viranomaistoimintaa, eivät pelkästään poliisia. Viranomaisissa voi olla isojakin eroja sen suhteen, miten he noudattavat julkisuuslakia ja suhtautuvat toimittajien tekemiin tietopyyntöihin.

Julkisuuslain rikkominen tietoja salaamalla ei toimittajien kertoman mukaan käytännössä koskaan johda sanktioihin, mistä syystä viranomaisilla ja virkamiehillä ei toimittajien näkemyksen mukaan ole todellista painetta noudattaa julkisuuslakia. Toimittajien näkemyksen mukaan asiakirjoja saatettiin salata jopa ”varmuuden vuoksi” silloin, kun viranomaiset tai virkamiehet halusivat turvata selustansa. (Hiltunen, 2020, s. 186). Myös tämä havainto nousi esiin niin ikään Kuutin tutkimuksessa (2011a, s. 471). Kuutti (2011a, s. 477) mukaan tietojen saamiseen vaikuttivat myös erot siinä, miten suppeasti tai laajasti eri viranomaiset tulkitsivat salassapitovelvoitettaan. Yleisimmin toimittajat kuitenkin kertoivat saaneensa haluamansa asiakirjat joko suullisesti tai kirjallisesti pyytämällä. Joissain tapauksissa toimittajat olivat saaneet aineiston valitettuaan suullisesti sen antamatta jättämisestä. Sen sijaan kirjallinen valittaminen viranomaiselle tai hallinto-oikeuteen ei ollut yleinen tapa toimia. Rikos- ja oikeustoimittajat olivat kuitenkin toisinaan valittaneet salauspäätöksistä yhdistyksensä kautta periaatteen vuoksi, vaikka tieto ei olisikaan

enää pitkän oikeusprosessin jälkeen uutisarvoista. (Kuutti, 2011a, s. 490, 513.) Viranomaisilla ja toimittajilla oli myös Kuutin tutkimuksen mukaan usein eriäviä käsityksiä siitä, onko tieto julkista. Julkisuuslaista huolimatta viranomaisella oli edelleen laaja harkintavalta tietojen julkisuuden arvioinnissa. (Kuutti, 2011a, s. 539.)

Toisaalta Koski ja Mykkänen (2024) esittävät tuoreessa, artikkelissaan, ettei lainsäädännön muuttaminen ratkaise kaikkia tietopyyntöihin vastaamiseen liittyviä ongelmia. Heidän mukaansa aiemmat tutkimukset osoittava, että tietopyyntöjen ongelmat ovat pikemminkin vuorovaikutuksellisia kuin lainsäädännöllisiä. Lainsäädännön uudistaminen heidän mukaansa vaikuttaisikaan kaikkiin edellä kuvattuihin ongelmiin. He esittävät, että yksi ratkaisu ongelmaan voisi olla viranomaisten vuorovaikutustaitojen kehittäminen. (Koski & Mykkänen, 2024, 66–69.) Kosken ja Mykkäsen havainnot tosin koskivat kuntien viestintää, joten heidän johtopäätöksensä eivät välttämättä täysin ole sovellettavissa tämän tutkimuksen kontekstiin, jonka keskiössä on poliisin toiminta.

2.4.3 Viranomaisten näkemyksiä

Kuutin tutkimuksessa (2011b) selvitettiin haastattelujen ja kyselytutkimuksen avulla myös eri viranomaisten suhtautumista tietopyyntöihin ja tiedottamiseen. Tutkimuksen mukaan viranomaiset tiedostivat median roolin ”vallan vahtikoirana”. He myös ymmärsivät, että toisinaan myös ikävien asioiden käsittely on median tehtävä. Viranomaiset kokivat, ettei mediaa pysty hallitsemaan. Mediaa ei myöskään koettu sen enempää hyvänä kuin pahana, vaan se nähtiin osaksi viranomaisen työtä. Toisinaan viranomaiset kuitenkin kokivat, että median kovin ”aggressiivinen valvontatyö” saattoi häiritä heidän omaa työtään ja saada heidät välttelemään median yhteydenottoja. (Kuutti, 2011b, s. 119–120.)

Viranomaiset arvioivat median ja viranomaisten välisten suhteiden perustaksi ennen kaikkea keskinäisen luottamuksen. Tutkimuksessa tuli esiin, että etenkin poliisi ja media toimivat ”toisiaan ruokkivassa symbioosissa”. Lisäksi poliisit olivat haastatteluissa antaneet medialle kiitosta siitä, että nämä eivät soitelleet tutkinnanjohtajien kännykkään enää iltakymmenen jälkeen. Lisäksi poliisit olivat kertoneet, että heillä läheiset välit rikos- ja oikeustoimittajiin, ja jopa säännöllisiä tapaamisia heidän kanssaan. (Kuutti, 2011b, s. 231–232.) Tutkimuksen mukaan viranomaiset olivat pääasiassa tyytyväisiä yhteistyöhön median kanssa. Kritiikkiä he antoivat siitä, että joskus median tiedonhankinta saattoi pohjautua epäluotettaviin ja tarkistamattomiin vinkkeihin. Lisäksi he kokivat, ettei toimittajilla aina ole riittävästi taustatietoa jutun aihepiiristä tai uutisoidun asian suuruusluokasta. (Kuutti, 2011b, 233–234.) Lisäksi toimittajat saivat kritiikkiä ”inttamisesta” ja viranomaisten mielestä liian aktiivisesta tavoittelusta (Kuutti, 2011a, s. 247).

Tutkimuksessa käsiteltiin myös viranomaisten näkemyksiä asiakirjajulkisuudesta ja julkisuuslaista, joka tutkimuksen tekemisen aikaan oli vielä kohtalaisen tuore. Haastateltavat pitivät korostivat salassapitoperusteita, mutta pitivät myös tärkeinä, että salassapidolle oli olemassa juridisesti kestävä perustelut. (Kuutti, 2011b, 261.) Haastatellut viranomaiset kokivat julkisuuslain ja tietopyyntöjen toimivan pääasiassa hyvin. Ongelmaksi he nostivat sen, että toimittajat eivät aina osanneet yksilöidä tietopyyntöjään kovin tarkasti tai olleet tietoisia siitä, mitä asiakirjoja heille voi lain mukaan luovuttaa. (Kuutti, 2011b, s. 278–279.)

Myös ulkomailla on tutkittu viranomaisten näkökulmaa julkisuuteen ja yhteistyöhön median kanssa. Muun muassa Cooken ja Sturgesin brittitutkimus osoittaa, että viranomaisten näkökulma julkisuuteen on hyvin erilainen kuin median näkökulma. Cooke ja Sturges (2009, s. 419–421) kuvasivat brittitutkimuksessaan, miten poliisi on lisännyt viestimistä viestintäammattilaisten avulla ja myös omien nettisivujensa kautta. He näkivät asian niin, että poliisi pikemminkin on lisännyt tiedottamistaan ja palvelee näin ollen yleisöä paremmin. He katsoivat, että poliisi on oppinut tällä tavoin paremmin ”hallitsemaan” median sisältöjä ja hyödyntämään mediaa paremmin omiin tarkoituksiinsa. Heidän näkemyksensä mukaan internetin ja sosiaalisen median tuomat viestintäkanavat mahdollistavat sen, että poliisi voi viestinnässään puhutella suoraan kansalaisia ja tällä tavalla ”ohittaa” perinteisen median tiedon välittäjänä. Julkisuuslainsäädännön katsottiin pikemminkin rajoittavan poliisin mahdollisuuksia hallita julkisuutta. (Cooke & Sturges, 2009, s. 419–421.)

Median näkökulmasta tällainen ajattelu saattaa vaikuttaa pikemminkin siltä, että poliisi pyrkii välittämään kansalaisilleen itselleen edullisen kuvan toiminnastaan ja näin estämään mahdollisten kriittisten tai itselleen epäedullisten näkökulmien sekoittumisen viestintään.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Puolistrukturoitu haastattelu

Toteutin tutkimuksen haastattelemalla viittä rikostoimittajaa käyttäen puolistrukturoitua haastatteluformaattia. Puolistrukturoiduille menetelmille ominaista on, että jokin asia haastattelussa on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia (Hirsjärvi & Hurme, 2022). Esimerkiksi Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan haastattelijalla on päättänyt kysymykset etukäteen, mutta haastateltavat voivat vastata niihin haluamallaan tavalla ilman valmiita vastausvaihtoehtoja. Haastattelun etuna on nimenomaan joustavuus eli se, että haastattelijalla voi esittää kysymykset haluamassaan järjestyksessä, oikaista väärinkäsityksiä ja pyytää tarkentamaan. Haastatteluun voidaan valita sellaiset henkilöt, joilla on kokemusta tutkittavasta aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi, 2024, s. 85-86.)

Tässä tutkimuksessa lähestyin haastateltavia sähköpostilla, joten he saivat rauhassa perehtyä asiaan ja harkita, haluavatko osallistua haastatteluun. He saivat etukäteen nähtäväkseen tietosuojaselosteen heidän tietojensa käsittelystä. Lisäksi heille kerrottiin, millaisesta tutkimuksesta on kyse. Haastattelut toteutettiin osa kasvotusten ja osa Teams-sovelluksen välityksellä. Nauhoitin haastattelut nauhurilla. Vaikka käsiteltävä aihe ei ollut haastateltavien näkökulmasta erityisen arkaluontoinen, anonymisoin aineiston silti tarkasti ja valitsin tutkimusraporttiin vain sellaisia sitaatteja, joista yksittäisiä haastateltavia ei voida tunnistaa.

Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan tutkijan on tärkeää yrittää tunnistaa omat esioletuksensa ja arvostuksensa, jolloin objektiivisuus syntyy oman subjektiivisuuden tunnistamisesta. Pyrin huomioimaan sen, että olen itse työskennellyt rikos- ja oikeustoimittajana useiden vuosien ajan sekä kuulunut myös Oikeustoimittajat ry:n hallitukseen vuodesta 2022 alkaen. Tästä johtuen minulla oli luonnollisesti jonkinlainen käsitys siitä, miten rikostoimittajat todennäköisesti nykyiseen julkisuuslakiin ja asiakirjajulkisuuteen suhtautuisivat. Pyrin huomioimaan tämän

muun muassa kysymysten muotoilussa, että en ohjaisi haastateltavia vastaamaan oman ennakkokäsitykseni mukaisesti. Ennakkotiedoista oli kuitenkin myös hyötyä tutkimuksen tekemisessä, sillä minulla oli omasta takaa tietoa suomalaisten rikostoimittajien työhistoriasta. Tästä oli merkittävästi apua haastateltavien valinnassa, sillä pystyin valitsemaan haastateltavat siten, että mukaan valikoitui haastateltavia mahdollisimman erilaisilla työhistorioilla.

Valitsin haastattelurunkoon kysymyksiä neljästä eri aihealueesta. Aluksi haastattelussa käytiin läpi pari taustakysymystä haastateltavan omasta taustasta, minkä jälkeen siirryttiin käsittelemään haastateltavan näkemyksiä poliisin salauslinjan muuttumisesta. Kolmannen osion kysymykset liittyivät tutkimuskysymykseen numero kaksi. Tässä osiossa käsiteltiin poliisin salauspäätösten vaikutuksia toimittajan työhön. Viimeisessä osiossa esitin muutaman kysymyksen siitä, miten haastateltava arvioi tilanteen kehittyvän tulevaisuudessa. Valitsin sellaiset kysymykset, jotka arvioin oman kokemukseni perusteella tutkimuksen kannalta tärkeiksi, mutta jotka eivät kuitenkaan johdattelisi haastateltavaa vastamaan tietyllä tavalla. Olin laatinut haastatteluille alustavat kysymykset, mutta poikkesin niiden tarkasta sanamuodosta ja järjestyksestä haastateltavan vastausten mukaan kuitenkin huolehtien siitä, että kaikki kysymykset tulivat käsiteltyä.

Tutkimukseen haastateltiin viittä eri medioissa työskentelevää rikostoimittajaa siten, että haastateltaviksi valikoitui toimittajia, joilla oli jo vähintään noin kahdeksan vuoden kokemus rikostoimittajan työstä. Pyrin valitsemaan mukaan toimittajia erilaisilla taustoilla. Osa oli työskennellyt valtaosan urastaan maakuntalehdessä, kun taas osa oli ollut tehnyt uransa pääosin valtakunnallisen median palveluksessa. Koska haastattelun teemana oli esitutkintapöytäkirjojen salauskäytännöissä tapahtunut oletettu muutos, haastateltavien piti olla jo pidempään rikostoimittajanina työskennelleitä, jotta he osaisivat analysoida salauslinjassa tapahtuneita muutoksia ja sen vaikutuksia. Haastateltaville luvattiin anonymiteetti, jotta he pystyisivät puhumaan aiheesta mahdollisimman avoimesti ilman pelkoa siitä, että heidän kertomansa asiat voisivat vaikuttaa esimerkiksi yhteistyöhön poliisin kanssa jatkossa.

Laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä, että siinä keskitytään vain hyvin pieneen määrään tapauksia ja pyritään analysoimaan niitä mahdollisimman perusteellisesti. Aineiston kriteeri ei ole määrä, vaan laatu. Harkinnanvaraisessa otannassa tärkeää on, että tutkimuksella on vahva teoreettinen perusta, joka ohjaa osaltaan aineiston hankintaa. Aineiston koolla ei ole yleisesti ottaen välitöntä vaikutusta laadullisen tutkimuksen onnistumiseen. (Eskola & Suoranta, s. 1998.) Valitsin tutkimukseen alustavasti viisi haastateltavaa. Kun viidennessä haastattelussa ei enää tullut ilmi mitään merkittävää uutta verrattuna aiempiin haastatteluihin, arvioin, että aineiston kasvattaminen ei enää olisi tutkimuksen tulosten kannalta merkityksellistä.

3.2 Teema-analyysi

Analysoin haastattelututkimuksen tulokset teema-analyysin keinoin. Tässä tutkimuksessa lähestyn teema-analyysia fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusperinteen lähtökohdasta, eli tutkimuksen kohteena on ihminen ja keskeisiä käsitteitä ovat kokemus, merkitys ja yhteisöllisyys. Fenomenologisessa lähestymistavassa keskiössä on ihmisen oma elämismaailma, kun taas hermeneuttinen lähestymistapa tarkoittaa ilmiöiden merkityksen oivaltamista. (Tuomi & Sarajärvi, 2024, s. 39–41.)

Teen analyysini aineistolähtöisesti, mikä tarkoittaa, että teoria rakennetaan aineistosta lähtien. Aineistolähtöinen analyysi on paikallaan silloin, kun tarvitaan tietoa jonkin ilmiön olemuksesta. Tapauksia voidaan katsoa olevan riittävästi, kun ne eivät enää tuota tutkimusongelman kannalta uutta tietoa. (Eskola & Suoranta, 1998.) Analyysissa on tärkeää ensin päättää, mitkä asiat tutkijaa aineistossa kiinnostavat ja poimia nämä asiat aineistosta. Kaikki muu jää pois tutkimuksesta. Kun keskeiset asiat on valittu, aineisto luokitellaan, teemoitellaan tai tyypitellään. Lopuksi tehdään yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi, 2024, s. 104.)

Tässä tutkimuksessa selvitetään nimenomaan ilmiötä eli poliisisalausikäntöjä ja niiden vaikutuksia toimittajien työhön. Tässä tutkimuksessa aineiston analyysissa on käytetty teemoittelua. Teemoittelussa on kyse aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä aihepiirien mukaan. Pääpaino on sillä, mitä kustakin teemasta on sanottu. (Tuomi & Sarajärvi, 2024, s. 105.)

Teema-analyysin ja sisällönanalyysin keskeinen ero liittyy nimenomaan aineistolähtöiseen analyysiin. Molemmissa lähtökohtana on aineisto, mutta sisällönanalyysissa aineisto pilkotaan aluksi pelkistetyiksi ilmauksiksi, joista lähdetään etsimään kokoavaa käsitettä. Temaattisessa analyysissa taas aineistosta tunnustetaan ensin johtoajatukset, joiden ympärille kootaan temaattisen kartan eli käsitekartan avulla teemoihin liittyvä kokonaisuus. Aineistosta voidaan muodostaa useita temaattisia karttoja. Teemojen löytämisessä on kyse aina tutkijan aktiivisesta toiminnasta ja tulkinnasta, eli ne eivät nouse aineistosta esiin itsestään. (Tuomi & Sarajärvi, 2024, s. 142–143.) Teemoittelun avulla tekstiaineistosta on mahdollista saada esiin kokoelma eri vastauksia tiettyihin kysymyksiin, jolloin tutkimustulokset palvelevat käytännöllisiä tavoitteita. (Eskola & Suoranta, 1998.) Valitsin haastatteluaineistosta viisi toistuvaa teemaa, joita kuvasin tarkemmin tutkimusanalyysissani. Esittelen teemat tarkemmin luvussa 4.

4 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni keskeiset tulokset. Tutkimusaineistoni koostuu viiden rikostoimittajan haastattelusta, jotka olen toteuttanut puolistrukturoitua haastattelumenetelmää käyttäen. Tässä luvussa analysoin tuloksia teema-analyysin avulla. Olen poiminut tutkimusaineistosta viisi teemaa ja koonnut yhteen kyseisiin teemoihin liittyviä, tutkimusaineistosta esiin nousseita asioita.

Ensimmäinen teema *salailun lisääntyminen*, liittyy ensimmäiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, miten poliisin linja esitutkintapöytäkirjojen salaamisessa on viime vuosina toimittajien käsityksen mukaan muuttunut. Kolme seuraavaa teemaa: *tietovaje, vallan vahtikoira vaikeuksissa* ja *taistelu tiedosta*, liittyvät toiseen tutkimuskysymykseen eli siihen, miten poliisin asiakirjajulkisuutta koskevat linjaukset vaikuttavat rikos- ja oikeustoimittajien työhön. Viidennen, *tulevaisuuspessimismiksi* nimetyn teeman avulla vastataan siihen, miten toimittajat arvioivat poliisin julkisuuslinjan kehittyvän tulevaisuudessa.

Teemat 2,3, ja 4 heijastelivat Habermasin ideaalin mukaista käsitystä toimittajien tehtävästä tiedon välittäjänä ja vallan vahtikoirana. Kuten luvussa 2.1 on kuvattu, Habermas korosti poliittisen toiminnan avoimuutta ja laajaa julkisuutta, mikä hänen mukaansa mahdollisti sen, että medialla on mahdollisuus toteuttaa edellä mainittuja tehtäviään. (Habermas, 2004, s. 103–106.) Näkemys mediasta julkisen vallankäytön valvojana on tunnistettu myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. (Mäenpää, 2016, s. 9.) Tämä vastaavanlainen näkemys korostui toimittajien vastauksissa, kun he arvioivat tietojen salaamisen vaikutuksia omaan työhönsä ja laajemmin yhteiskuntaan.

4.1 Salailun lisääntyminen

Ensimmäisessä kysymysosiassa toimittajat vastasivat kysymyksiin, jotka koskivat poliisin asiakirjojen julkisuutta ja siinä mahdollisesti tapahtuneita muutoksia sekä muutosten mahdollisia syitä. Kaikkia viisi haastateltavaa olivat yksiselitteisesti sitä mieltä, että poliisin tulkinta julkisuuslaista on muuttunut tiukemmaksi salassapitosäännösten osalta. Ensimmäiseksi teemaksi nostin kaikessa yksinkertaisuudessaan salailun lisääntymisen. Kaikki haastateltavat kokivat, että poliisin linja oli muuttunut tiukemmaksi pikemminkin pikkuhiljaa kuin jonakin tarkasti määriteltynä ajankohtana.

Haastateltavista pisimpään rikostoitittajana työskennellyt toimittaja arvioi, että muutos oli alkanut pikkuhiljaa vuodesta 2015 alkaen, toisen mukaan taas vuodesta 2017 tai 2018 alkaen. Tosin viimeksi mainittu haastateltava oli työskennellyt rikostoitittajana vasta hieman alle kymmenen vuotta, joten tähän suhteutettuna hänen arviotensa on linjassa edellisen vastauksen kanssa. Muut eivät osanneet nimetä tarkkaa vuotta, vaan arvioivat muutoksen tapahtuneen vähän kerrassaan viime vuosien aikana. Kaikki haastateltavat arvioivat, että aiempaa tiukemmat tulkinnat koskevat pääasiassa sitä, mitkä asiat poliisi arvioi yksityisyydensuojan perusteella salassa pidettäviksi.

H1: Se linjaushan nykyisin on, että kaikki yksityiselämään liittyvät tiedot on ehdottomasti salassa pidettäviä, eli kaikki poistetaan, riippumatta siitä, onko tieto arkaluonteinen vai ei. Ja kun miettii, millasia asioita esitutkintapöytäkirjat yleensä koskee, niin aika harva on puhtaasti johonkin virkaan liittyvä tai työhön liittyvä asia, vaan siinä tulee aina väistämättä ihmisen yksityisyyteen liittyviä tietoja. Mä oon niinku ihan satavarma, että silloin, kun julkisuuslaki vuonna -99 säädettiin, niin lainsäätäjät ei ole tarkoittanut tätä tulkintaa.

H2: Silloin, kun mä olen alottanut urani, vois sanoa, et poliisin pöytäkirjat oli lähtökohtaisesti kuitenkin julkisia, mut sit jossain vaiheessa se on kääntynyt niin, et välillä on tullut jopa semmoisia pöytäkirjoja, missä tuntuu, et ne on niinku lähtökohtaisesti salassa pidettäviä. Et siellä on tullut hyvin tota, laajalla skaalalla asioita tämmöisiksi yksityiselämän suojan piiriin kuuluviksi arkaluontoisiksi tiedoiksi.

Toimittajilla oli suhteellisen samanlaiset käsitykset muutoksen taustalla olevista syistä. Haastatelluista toimittajista kaksi nosti muutoksen mahdollisiksi syiksi poliisien saamat virkarikostuomiot, jotka ovat liittyneet salassa pidettävän tiedon julkistamiseen. Heistä toinen mainitsi esimerkkinä tapauksen, jossa hovioikeus tuomitsi vuonna 2017 helsinkiläisen rikoskomisarion sakkoihin, kun tämä oli vahvistanut Ilta-lehdelle tiedon elokuvaohjaaja Olli Saarelan yhteenotosta poliisin kanssa. Lisäksi he mainitsivat myös hallinto-oikeuksien ja laillisuusvalvojan tietyt ratkaisut, joissa on otettu yksityiselämään liittyvien tietojen salaamista puoltava kanta julkisuuslain tulkintaan. Yksi toimittajista toi esiin myös Kuutin (2011a) tutkimuksessa esiin nousseen havainnon siitä, että julkisen tiedon salaamisella ei usein käytännössä ole virkamiehelle mitään seurauksia.

H2: Mun oma semmoinen teoria tästä on se, että, että se liittyy varmaan osittain siihen asetelmaan, et tällanen julkisen tiedon salaaminen on niinku yhteiskunnallisesti ongelmallista, mut se ei oo sen virkamiehen kannalta yleensä rangaistavaa.

Kolme toimittajista katsoi, että linjamuutos on pääasiassa lähtöisin poliisien saamista koulutuksesta ja Poliisihallituksen vuonna 2019 julkaisemasta Julkisuuskäsikirjasta, josta Oikeustoimittajat ry myös kanteli eduskunnan oikeusasiamiehelle. Poliisiammattikorkeakoulussa poliiseille julkisuuslakiin liittyvää koulutusta pitävän Satu Ranta-Eskolan nimi nousi esiin kahdessa haastattelussa. Ranta-Eskola on tunnettu tiukasta julkisuuslain tutkinnastaan, joka ei ole miellyttänyt toimittajia. Haastateltavista neljä katsoi, että julkisuuslain tulkinnassa oli isoja poliisilaitos- ja tutkinnanjohtajakohtaisia eroja. Yksi haastateltavista korosti, että ongelmana nimenomaan on se, että nykyinen julkisuuslaki mahdollistaa liian monenlaiset tulkinnat. Usea haastateltava toi esiin, että ongelmat eivät koske pelkästään asiakirjajulkisuutta, vaan myös laajemmin muuta tiedonsaantia poliisiin suunnasta. Moni haastateltavista puhuikin myös poliisiin niukaksi muuttuneesta tiedottamisesta yleisesti, eikä pelkästään asiakirjajulkisuudesta.

H3: Osahan ei niinku puhelimesta koskaan suostu kommentoimaan mitään, osa kertoo jotakin, Samalla tavalla se mun mielestä varmaan näkyy niissä esitutkintapöytäkirjoissakin, että osalla se musta tussi on paksumpi ja kovemmassa käytössä kun joillain toisilla.

H4: Korostaisin sitä, et se mahdollisuus siihen salaamiseen on mun mielestä niinku liian helppo just sen takia, kun nää tutkinnanjohtajat itse, niillä on iso tulkintavalta asiakirjojen julkisuudessa.

4.2 Tietovaje

Toimittajat arvioivat haastattelussa, että tiedonsaanti poliisiin suunnasta on vaikeuttanut merkittävästi heidän työtään. Tämä ”tietovajeeksi” tässä tutkimuksessa nimetty teema nousi esiin kaikissa haastatteluissa. Kaikki haastateltavat kokivat, että poliisiin muuttunut julkisuuslain tutkinta on vaikeuttanut tiedonsaantia. Toimittajat näkivät, että tiedonsaannin vaikeutumisella oli monenlaisia vaikutuksia sekä heidän omaa työtään että laajemmin yhteiskuntaa ajatellen. Haastatteluissa nousi esiin laajan salaamisen neljä keskeistä vaikutusta. Kaikki haastatellut toimittajat kokivat, että tiedonhankinta on muuttunut aiempaa työläemmäksi ja vaikeammaksi.

H1: Paljon tietoa jää saamatta. Yks semmoinen iso juttutyyppi, mikä on vaikeutunut huomattavasti on se, että, tota, tämmöinen tutkiva journalismi, että pyydetään tietystä asiaryhmästä esimerkiksi kaikki poliisiin tekemät lopettamispäätökset, niin se alkaa olla niin työlästä ja niin kallista. Eli kun poliisi sit laskuttaa siitä, kun ne siellä mustailee niitä päätöksiä.

Haastatelluista toimittajista neljä toi esiin sen, että poliisin nykyiset salauskäytännöt vaikeuttavat rikostapausten taustojen selvittämistä ja avaamista yleisölle. Jos rikosten taustoja ei pystytä kunnolla avaamaan, syntyy virheellinen mielikuva siitä, että rikokset tapahtuisivat aivan yhtäkkiä ja yllättäen ilman mitään taustavaikuttimia.

H1: Mikä eniten pelottaa, on sen kokonaiskuvan hämärtyminen, että kun sä et tiedä kaikkia detalleja, jotka on voineet vaikuttaa siihen tapaukseen, sä et välttämättä enää tajua sen rikoksen motiivivia. Se saattaa jäädä ihan pimentoon, eli kaikkia tällaisia olennaisesti asiaan vaikuttavia seikkoja ei tuu ilmi.

Pari haastateltavista kuvasi, miten esimerkiksi alkoholin väärinkäyttö, joka on yleinen tekijä väkivaltarikosten taustalla, saattaa nykyisin päätyä salattavaksi esitutkintapöytäkirjasta. Toinen heistä huomautti myös, että mediaa usein kritisoidaan juutuista, joissa vaikka henkirikoksen tekijän naapurusto yllättyy rikoksesta ja kuvailee tekijää tavalliseksi perheenisäksi. Laajat salaamisen vuoksi rikoksen taustatekijät voivat kuitenkin jäädä pimentoon, jos uhrin tai tekijän omaiset eivät niitä itse halua medialle avata.

H2: Me ei pystytä tällaiseen yhteiskunnalliseen tutkimukseen ja taustatietoon, niinku, suhteuttamaan niitä yksittäisiä rikostapauksia, mistä me kerrotaan. Ja sit se, pahimmillaan se johtaa sellaiseen pinnalliseen uutisointiin, jossa rikokset näyttäytyy sellaisina selittämättöminä, yllättävinä tapahtumina, mihin ei oikein mitään taustatietoja oo saatavilla.

Lisäksi kaksi haastateltavista nosti esiin sen, että jos oikeaa tietoa ei ole saatavilla, se mahdollistaa väärän tiedon levittämisen joko tahattomasti tai tarkoituksella. Väärät tiedot voivat lähteä leviämään tahattomasti sosiaalisessa mediassa, mutta joillain tahoilla voi olla myös selkeä intressi väärän tiedon levittämiseen.

H1: Mä jotenkin pidän sitä varsinkin nykyisenä aikana pahana, kun on toi some, et jos joku asia kiinnostaa, niin kyllähän sitä sitten somessa puidaan, ja sit siellä alkaa nää omat tietäjät kertoa asioista. Niin sit jos me ei pystytä tarjoamaan sitä vahvistettua tietoa, niin, kyl se jättää hirveesti tilaa huhuille.

Yksi haastateltava arvioi, että nykyinen laintulkinta salassapitoasioista mahdollistaa myös sen, että laintulkintaa voidaan käyttää hyväksi myös informaatiovaikuttamiseen eri ryhmien taholta. Haastateltava viittasi siihen, että poliisi on tulkinnut jopa liivijengin jäsenyyden olevan yksityiselämän piiriin kuuluvaa salassa pidettävää harrastustoimintaa. Tämän tulkinnan tosin korkein hallinto-oikeus on sittemmin kumonnut.

H4: Pahimmassa tapauksessa vaikkapa joku äärioikeistoedustaja lähtee sanomaan, että tämä on mun harrastetoimintaa ja lähtee tekemään sit juttua siitä tutkinnanjohtaja vastaan, niin siinähan siitä aukeaa uus tie vaikka informaatiovaikuttamiseen ja tällaiseen poliisivaltioläppään. Mut siis, tavallaan se suhteellisuudentaju on puuttunut, kun lähetään yksittäisiä asioita siitä julkisuuslaista ylikorostamaan.

4.3 Vallan vahtikoira vaikeuksissa

Nostin erilliseksi teemaksi yhden asiakirjojen salaamisen mahdollisen vaikutuksen, joka tuli esiin usean toimittajan haastattelussa. Erityisesti tässä teemassa korostui Habermasin käsitys toimittajista vallan vahtikoirina eli julkisen vallan valvojina. Kolme toimittajaa nosti haastattelussa esiin huolensa siitä, että laajojen salausten yleistymisen avaa mahdollisuuden korruptiolle ja vaikeuttaa median tehtävää viranomaistoinnin valvojana.

H1: Myös julkisen vallan valvonnan kannalta on hirveen pelottavaa, että poliisi pystyy päättämään näitä tutkintoja niin, että kukaan ei tiedä, että semmoista juttua ees on olemassa, et siihen ei tavallaan pääse käsiksi mitenkään. Eli tää avaa aivan loistavat mahdollisuudet korruptiolle. Et kyllähän me tiedetään joistakin maista, että siellä vaan tiettyihin ihmisiin kohdistuvat rikostutkinnat eivät etene.

Toimittajat olivat huolissaan siitä, että salailun lisääntyessä myös viranomaistoinnin läpinäkyvyys on jo nyt kärsinyt. Haastatelluista toimittajista neljä oli sitä mieltä, että poliisitoiminnan läpinäkyvyydessä on jo tällä hetkellä ainakin jonkinlaisia ongelmia. Ainoastaan yksi toimittajista koki, että poliisitoimintaa voi riittävän hyvin arvioida julkisen asiakirjamateriaalin perusteella. Yksi toimittajista korosti erityisesti sitä, että monet tutkinnanjohtajat toimivat avoimuuden näkökulmasta asianmukaisesti, mutta ison ongelman muodostaa se, että nykyinen julkisuuslaki mahdollistaa salaamisen hyvin helposti.

H2: Varmaan moneen muuhun maahan verrattuna, niin se saattaa olla ihan hyvällä tasolla, mut sit taas kun ajatellaan meidän yhteiskunnan tällasia, niinku, läpinäkyvyyden standardeja, niin mun mielestä poliisin toiminnan läpinäkyvyydessä on isoja ongelmia Suomessa. Ja yks tähän liittyvä asiaa on just se, tota, sellanen mahdollisuus salata niitä asiakirjoja ja mahdollisuus kieltäytyä kommentoimasta asioita. Et jos vaikka puhutaan jostain poliisirikostutkinnasta tai epäilystä väärinkäytöksestä poliisissa, niin sen asian selvittely saattaa kilpistyä siihen, että se poliisiyksikkö itse salaa merkittävät osat siihen liittyvästä asiakirja-aineistosta ja sitten kieltäytyy kommentoimasta sitä.

Haastatelluista ilmeni, että osaa toimittajista huolestuttivat myös asiakirjojen salaamisesta koituvat maksut. Toimittajat ovat havainneet, että salaamisen lisääntyessä aineistosta myös peritään aiempaa suurempia maksuja.

H5: Ei toi oo tällä hetkellä mitenkään läpinäkyvää, just kun ne käytännöt vaihtelee tosi paljon. Samoinhan se on sit noissa maksuissa, niinku näissä esitutkintapöytäkirjamaksuissa. Nekin vaihtelee, sit tulee näitä semmosia ihan uskomattomia, et joku vaatii jotain tuhansia euroja ja silleen, et niinku millä perusteella. Et eihän se oo median tehtävä maksaa siitä, että he tekevät pöytäkirjasta julkisen version.

4.4 Taistelu tiedosta

Neljäntenä teemana nostin esiin toimittajien vaihtoehtoiset keinot hankkia tietoa tilanteissa, joissa poliisi on salannut koko esitutkintapöytäkirjan tai jonkin toimittajien mielestä tärkeän osan siitä. Kutsuin tätä teemaa nimellä ”taistelu tiedosta”, koska monet haastatelluista toimittajista kuvasivat vaikeaa tiedonhankintaprosessia taisteluna, tappeluna tai muilla vastaavilla sanoilla. Toimittajien haastatteluissa nousi esiin neljä keskeistä vaihtoehtoista keinoa poliisin salaamien tietojen hankkimisesta. Ne olivat: salatun asiakirjan pyytäminen toiselta viranomaiselta, tietojen hankkiminen henkilölähteistä, kuten rikoksen tekijän tai uhrin lähipiirin kautta, tietojen hankkiminen poliisin sisältä ”vuotona” tai salauksesta valittaminen hallinto-oikeuteen.

Yleisimmin mainituista keinoista toinen oli esitutkintapöytäkirjan pyytäminen oikeudesta tai muulta viranomaiselta, mikä mainittiin neljässä haastattelussa. Yleisimmin toimittajat kertoivat pyytävänsä salattuja pöytäkirjoja tai niiden osia käräjäoikeudesta, koska oikeus tulkitsee asiakirjojen julkisuutta eri lain (laki oikeudenkäynnin julkisuudesta) pohjalta kuin poliisi. Kolme toimittajaa mainitsi esimerkkinä kuluvana vuonna oikeudessa käsitellyn, Joensuussa surmatun 4-vuotiaan lapsen tapauksen, jossa poliisi oli salannut esitutkintapöytäkirjan kannesta kanteen, mutta käräjäoikeus arvioi pöytäkirjan olevan lähes kokonaan julkinen. Esitutkinnan pyytämisestä oikeuden kautta oli kysymyspatteristossa erillinen kysymys, mutta toimittajat toivat tämän keinon esiin haastatteluissa jo ennen kuin tähän kysymykseen päästiin. Yksi toimittajista mainitsi, että esimerkiksi virkarikosasioissa asiaan liittyviä tietopyyntöjä on mahdollista tehdä myös tutkinnan kohteena olevalle viranomaiselle.

H5: Tätähän me käytetään tosi paljon, just tätä oikeusväylää, et sitähan käytetään yhä enenevässä määrin. Ja ymmärrän sen, et se turhauttaa varmaan siellä oikeuslaitoksissa, niinku, tuomioistuimissa, koska me joudutaan niiltä pyytämään sitä, mut sehän se on se meidän kiertoreitti yrittää saada sitä esitutkintaa.

Edellä mainitusta keinosta ei kuitenkaan ole apua sellaisissa tilanteissa, joissa tapaus ei koskaan päädy oikeuden käsittelyyn. Syynä tähän voi olla esimerkiksi se, että rikoksesta epäilty on kuollut tai ei ole vielä ikänsä puolesta rikosoikeudellisessa vastuussa. Yksi haastateltava nosti esiin sen, että kuolemansyyn selvittäminen on lähtökohtaisesti aina salassa pidettävä, mikä voi olla läpinäkyvyyden kannalta ongelmallista. Kuolemansyyn selvittäminen koskee muun muassa itsemurhia, onnettomuuksia ja muita tapauksia, joissa poliisi selvittää kuolinsyyn, vaikka asiassa ei lähtökohtaisesti epäiltäisi rikosta. Toinen haastateltava käytti esimerkkinä perhesurmaa, jossa rikoksen tekijä on perheenjäsenensä surmattuaan surmannut myös itsensä. Tällaisissa

tapauksissa asia ei etene oikeuteen, joten poliisin antamat julkiset tiedot ovat kaikki, mitä on saatavissa.

H2: Silloin se poliisin tekemä julkisuusratkaisu jää ikään ku voimaan eikä tuu semmosta mahdollisuutta, et mä voisin tuomioistuimen kautta saada niitä samoja tietoja siitä pöytäkirjasta. Sen takia mun mielestä ääriesimerkki tästä ongelmasta on nämä tapaukset, missä epäilty on kuollu, koska silloin se on niinku ikään ku poliisin sana se viimeinen sana siinä julkisuusasiassa.

Toinen toimittajien käyttämä vaihtoehtoinen tiedonhankintakeino oli asianosaisten, heidän lähipiirinsä tai muiden henkilölähteiden haastattelu. Myös tämä keino nousi esiin neljässä eri haastattelussa. Toimittajien haastatteluista ilmeni, että he suosivat tiedonhankinnassa asiakirjalähteitä, jos se vain oli mahdollista. Toisaalta yksi toimittajista toi esiin, että poliisin salaamat pöytäkirjat on joskus mahdollista saada asianosaisten kautta, jos nämä itse haluavat tuoda asian julkisuuteen. Hän korosti sitä, että poliisi ei kysy asianosaisten kantaa salaamiseen eikä huomioi sitä, vaikka asianosaiset itse haluaisivat rikoksen taustojen olevan julkisia.

H1: Asianosaisilla on joskus intressi kertoa siitä, et mitä on oikeesti tapahtunu ja sit näyttää pöytäkirjoja. Ja huvittavaa on silloin, kun asianosainen näyttää pöytäkirjat, jossa salaaminen on tehty hänen omaksi suojakseen.

Yksi haastateltavista toi esiin myös sen, että joskus tietoa salatuista asiakirjoista on mahdollista yrittää saada myös niin sanottuina vuotoina vaikka poliisin sisältä. Toinen taas kertoi olevansa ongelmatilanteissa kompromissihakuinen ja yrittävänsä ensisijaisesti neuvotella tietojen julkisuudesta esimerkiksi tutkinnanjohtajan kanssa. Kuvaavaa on se, että vain kaksi haastateltavista otti hallinto-oikeuteen valittamisen oma-aloitteisesti puheeksi tiedonhankintakeinona ja heistäkin toinen oli enemmän sitä mieltä, että valittaminen oli aikaa vievä ja vähemmän rakentava tapa edistää asiaa.

H4: Mä itse asiassa aika vähän valitan hallinto-oikeuteen esimerkiksi. Olen valittanut, mutta aika vähän valitan, koska mun mielestä se on ihan järjettömän huonoa ajankäyttöä. Siis se, että mä rupeen jokaisesta asiasta kirjottamaan muutaman sivun, rustaamaan muutamien sivun valituksen hallinto-oikeuteen, niin mä ihailen niitä toimittajia, jotka jaksavat olla niin asialleen omistautuneita, mutta tavallaan, mun silmissäni se on sen tilanteen viemistä konfliktiin. Ja mä huomaan olevani sellainen ihminen, että mä mieluummin jollakin tavalla koetan päästä siihen kuin kompromissiratkaisuun muulla tavoin.

Kysyttäessä suurin osa kuitenkin vastasi, että oli joskus joko itse valittanut tai tiesi jonkun työkaverinsa valittaneen jonkin asiakirjan salaamisesta hallinto-oikeuteen. Välttämättä kyse ei kuitenkaan näissä tapauksissa ollut poliisin asiakirjoista. Vaikka rikostoimittajat olivatkin kertomansa perusteella varsin aktiivisia etsimään tietoa myös vaihtoehtoisista lähteistä, yksi haastateltava nosti esiin sen, että laajalla salaamisella voi olla myös niin sanottu ennakkosensuurivaikutus. Tällä hän tarkoitti sitä, että mieleen saattaa hiipiä ajatus siitä, kannattaako aineistoa tilata lainkaan, kun siitä on kuitenkin salattu niin suuri osa.

4.5 Tulevaisuuspessimismi

Viimeisenä teemana käsittelen vielä toimittajien näkemyksiä siitä, mihin suuntaan he näkivät asiakirjajulkisuuden tulevaisuudessa kehittyvän. Merkillepantavaa oli, että toimittajat suhtautuivat julkisuuslain uudistukseen sekä avoimuuden ja läpinäkyvyyden kehitykseen huomattavan pessimistisesti. Kaikkein ”positiivisimman” arvion mukaan tilanne ”ei voisi enää huonommaksikaan mennä”. Yksi toimittajista oli erityisen huolestunut siitä, että julkisuuslain uudistus näyttää tällä hetkellä jumittuneen. Sitä ei mainita pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmassa, eikä uudistus ole millään lailla edennyt enää Orpon hallituksen aikana. Kolme muuta haastateltavaa suhtautui vähintäänkin epäilevästi ylipäätään siihen, toisiko julkisuuslain uudistus edes toteutuessaan tilanteeseen kaivattua muutosta. Pari toimittajaa nosti esiin myös sen, ettei valmisteltu uudistus ollut toimittajien näkökulmasta kaikilta osin toivotunlainen.

H2: Pelkään pahoin, että, että entisestään kaventuu se julkisuus. Ja se vaatis, jotta se suunta kääntyis toiseen suuntaan, julkisuuslakiahan pitäis muuttaa ihan todella, todella merkittävästi siihen julkisuusperiaatteen kunnioittamisen suuntaan.

H3: Jos niinku mietti siitä männävuosilta ja sitten näihin lähivuosiin, niin ei se avoimuus siitä ainakaan parantunut oo, ja sitten en mä oikein usko, että siinä mitään sellasta nopeeta tapahtuskaan, että yhtäkkiä salattais jostain syystä vähemmän asioita ja kerrottais avoimmin, en jotenkin jaksaa uskoa, että nopeeta sellaista käännettä ois edessä.

Usea haastateltava arvioi, että lakimuutoksen lisäksi myös poliisien julkisuus-
koulutuksessa pitäisi tapahtua muutos, jotta käytännön tasolla tapahtuisi konkreettisia muutoksia. Muutos vaatisi poliisin puolelta yleistä tahtotilaa avoimuuden lisäämiseen. Toimittajat olivat kuitenkin hyvin skeptisiä sen suhteen, että tällaista olisi näköpiirissä.

H5: Tähän pitäis saada niinku selkeempi linja kautta poliisikentän, että jotenki uusia tutkinnanjohtajia kannustettais siihen enemmänkin, että mieluummin puhuis kuin ei puhuis, ja mieluummin tiedottaa sen verran, kun pystyy, eikä silleen, et mennään koko ajan enemmän ja enemmän siihen niukkaan tiedotuslinjaan. Et se ois mun toivomus, mutta valitettavasti ei nyt oo ihan hirveen korkeet odotukset siitä, että se tulis toteutumaan, mutta täytyy toivoa, että näin kävis.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 Asiakirjajulkisuuden puutteet

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia muutoksia poliisin esitutkin-
tapöytäkirjojen julkisuudessa on viime vuosina tapahtunut ja millaisia vaikutuksia
näillä muutoksilla on rikos- ja oikeustoimittajien työhön. Tutkimuksessa oli tarkoitus
vastata seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Miten poliisin linja esitutkin-
tapöytäkirjojen salaamisessa on viime vuosina toi-
mittajien käsityksen mukaan muuttunut, vaikka laki itsessään ei ole muuttunut
sitten vuoden 1999?
2. Miten poliisin asiakirjajulkisuutta koskevat linjaukset vaikuttavat rikos- ja oi-
keustoimittajien työhön?
3. Kuinka toimittajat arvioivat poliisin julkisuuslinjan kehittyvän tulevaisuu-
dessa?

Viiden toimittajan haastatteluissa kävi ilmi, että toimittajat kokivat poliisin
salaavan esitutkin-
tapöytäkirjoista aiempaa enemmän tietoja, jotka se tulkitsee
asianosaisten yksityiselämän piiriin kuuluviksi. Muutos on toimittajien näkemyksen
mukaan tapahtunut pikkuhiljaa 2010-luvun jälkipuoliskolta alkaen. Toimittajien
näkemyksen mukaan samaan aikaan myös poliisin tiedotuslinja keskeneräisistä
tutkinnoista on tiukentunut. Jo Hakulisen (2024) poliisin ja median välisiä suhteita
käsitelleessä maisterintutkielmassa havaittiin, että nämä kaksi asiaa liittyvät toisiinsa.
Hakulisen tutkimuksessa haastateltavat toivat esiin asiakirjajulkisuutteen liittyviä
ongelmia samalla tavalla, kun tässä tutkimuksessa haastatellut taas mainitsivat
poliisin niukkaan tiedottamiseen ja mediasuhteisiin liittyvistä ongelmista. Näillä
kahdella ilmiöllä on siis selkeä yhteys, mutta tässä tutkimuksessa keskityttiin
nimenomaan selvittämään asiakirjajulkisuuteen liittyviä ongelmia.

Tutkimuksen tuloksia voi jossain määrin peilata Kuutin (2011a) aiempaan kysely- ja haastattelututkimukseen, joka käsitteli viranomaisten asiakirjojen julkisuutta sekä tuoreempaan Hiltusen (2020) tutkimukseen, jossa asiakirjojen salaamista käsiteltiin yhtenä osana toimittajiin kohdistuvaa vaikuttamista. Vertailussa on kuitenkin huomioitava, että sekä Hiltusen että Kuutin tutkimuksessa käsiteltiin yleisesti kaikkia viranomaisten asiakirjoja, ei pelkästään poliisin. Julkisuuslain osaamisessa ja asiakirjajulkisuutta koskevissa linjauksissa voi olla hyvinkin paljon eroja eri viranomaisten välillä. Lisäksi kumpaankin edellä mainittuun tutkimukseen osallistui muitakin kuin rikos- ja oikeustoimittajia. Toimittajan kokemus ja tausta voi vaikuttaa siihen, millaisia vastauksia he antavat. Rikos- ja oikeustoimittajat ovat työnsä luonteen vuoksi usein hyvin kokeneita tietopyyntöjen tekijöitä ja käsittelevät erilaisia viranomaisen asiakirjoja työssään päivittäin, mikä ei välttämättä ole asian laita yleistoimittajien kohdalla.

Hiltusen tutkimuksessa journalistit kokivat, että julkisten tietojen luovuttamisesta kieltäytymistä ja tietojen luovuttamisen viivyttelyä tapahtui usein silloin, kun toimittaja tietopyyntöön liittyvä asia oli esimerkiksi viranomaisen näkökulmasta kiusallinen tai negatiivinen. Joskus asiakirjoja jouduttiin vastakeinona hakemaan valittamalla viranomaisen päätöksestä hallinto-oikeuteen, jolloin usein vuosia kestävä valitusprosessi käytännössä esti tietojen ajankohtaisen käsittelyn journalismissa. (Hiltunen, 2020, s. 186.) Toimittajat kertoivat samankaltaisia havaintoja jo Kuutin kyselytutkimuksessa noin kymmenisen vuotta aiemmin. Viranomaiset olivat myös joissain tapauksissa pyrkineet kontrolloimaan luovuttamiensa tietojen käyttöä kyselemällä toimittajilta niiden käyttötarkoitusta ja jopa ottamalla kantaa pyydettyjen tietojen journalistiseen tarpeeseen. Viranomaiselle itselleen kiusallisten asioiden julkaisemiseen ei Kuutinkaan tutkimuksen mukaan usein löydy halukkuutta. (Kuutti, 2011a, s. 452–453.)

Kuutin ja Hiltusen tekemistä havainnoista voi päätellä, etteivät asiakirjajulkisuuteen liittyvät ongelmat ole toimittajille täysin uusi ilmiö. Toisaalta esimerkiksi Kuutin yli kymmenen vuoden takaisessa tutkimuksessa ei kuitenkaan noussut erityisesti esiin poliisin asiakirjajulkisuuteen liittyviä ongelmia, joten aineiston perusteella ei voi vetää sellaista johtopäätöstä, että poliisin asiakirjojen julkisuudessa olisi toimittajien mielestä ollut puutteita jo tuolloin.

Julkisuuslainsäädäntö ei ole toimittajien esiin tuomalla aikavälillä muuttunut, joten toimittajien tässä tutkimuksessa kuvaavan muutoksen taustalla täytyy näin ollen olla muita syitä. Haastatteluissa toimittajat nimesivät muutamia tekijöitä, joiden he uskoivat vaikuttaneen poliisin muuttuneeseen linjaan. Toimittajat uskoivat, että muutoksen taustalla ovat poliisien salassa pidettävän tiedon paljastamisesta saamat virkarikostuomiot, sekä laillisuusvalvojan ja korkeimman hallinto-oikeuden tietyt ratkaisut. Yksi toimittaja toi esiin myös esimersiksi Kuutin (2011a) tutkimuksessa esiin

nousseen seikan siitä, että julkisen tiedon salaamisella ei käytännössä ole seurauksia virkamiehelle.

Toisaalta osa toimittajista ajatteli, että muutoksen taustalla on lähinnä Poliisihallituksen vuonna 2019 julkaisema julkisuuskäsikirja ja muutos poliisien mediakoulutuksessa. Hakulisen (2024, s. 54) maisterintutkielmassa osa haastateltavista myös arvioi, että huume- ja virkarikoksiin syyllistyneen Jari Aarnion tapaus olisi vaikuttanut poliisiin ja median välisiin suhteisiin, mutta omassa tutkimuksessani haastateltavat eivät tuoneet tätä asiaa esiin. Havaitun muutoksen syytä ei tällä tutkimuksella voitu eikä ollut tarkoituskaan selvittää, mutta toimittajien arviot ovat silti kiinnostavia mahdollisia jatkotutkimuksia ajatellen. Jatkotutkimusmahdollisuuksia käsittelem enemmän luvussa 6.

Kansainväliset tutkimukset osoittavat, että monissa muissa maissa poliisi on jo 2000-luvun alkuvuosilta lähtien pyrkinyt keskittämään viestintäänsä viestintäammattilaisten käsiin ja viestimään suoraan kansalaisille mieluummin siten, että perinteinen media ja toimittajien kiperät kysymykset ohitetaan kokonaan. Esimerkiksi Mawbyn Britanniaan sijoittuvassa tutkimuksessa moni toimittaja koki, että etenkin nuorempiin poliisivirkamiehiin oli vaikea saada rakennettua luottamusta, koska nämä suhtautuivat niin epäilevästi mediaan. Yhden haastatellun mukaan osa poliiseista oli kertonut ajattelevansa, että toimittajille puhuminen voisi haitata heidän uraansa. (Mawby, 2010, s. 1070.)

Cooke ja Sturges kuvasivat brittitutkimuksessaan, miten poliisi on lisännyt viestimistä viestintäammattilaisten avulla ja myös omien nettisivujensa kautta. He arvioivat, että poliisi pikemminkin on lisännyt tiedottamistaan ja palvelee näin ollen yleisöä paremmin. He katsoivat, että poliisi on oppinut tällä tavoin paremmin ”hallitsemaan” median sisältöjä ja hyödyntämään mediaa paremmin omiin tarkoituksiinsa. (Cooke & Sturges, 2009, s. 419–421.)

5.2 Toimittajien suuret huolet

Toimittajien vastaukset asiakirjojen salaamisen vaikutuksista heijastelivat Habermasin käsitystä toimittajien tehtävästä tiedon välittäjänä, julkisen keskustelun ylläpitäjänä ja vallan vahtikoirana. Habermasin (2004, s. 103–106) näkemyksen mukaan laaja avoimuus ja julkisuus mahdollistivat näiden tehtävien toteuttamisen. Näkemys mediasta julkisen vallankäytön valvojana on tunnustettu myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. (Mäenpää, 2016, s. 9.) Tämä näkemys korostui

toimittajien vastauksissa, joissa toimittajat arvioivat tietojen salaamisen vaikutuksia omaan työhönsä ja laajemmin yhteiskuntaan.

Toimittajat ensinnäkin kokivat, että asiakirjojen laajat salaukset hankaloittivat merkittävästi toimittajien tiedonsaantia yhteiskunnallisesti merkittävistä rikospauksista. Asiakirjasalaukset olivat toimittajien näkemyksen mukaan niin laajoja, että ne hankaloittivat kokonaiskuvan hahmottamista. Rikoksen motiivi ja sen taustalla vaikuttaneet tekijät saattoivat jäädä kokonaan hämäränpeittoon laajojen salausten vuoksi. Tästä syystä toimittajat kokivat, että he eivät aina pysty välittämään yleisölle riittävän kattavaa kuvaa rikoksista ja niiden taustalla vaikuttaneista tekijöistä, jolloin rikokset näyttäytyvät selittämättöminä ja ennalta-arvaamattomina tapahtumina. Toimittajien kuvaama kehitys olisi juttujen sisältöjen näkökulmasta selvä taka-askel rikosjournalismin historiassa. Kuvatun kaltainen uutisointi vastaa Mäkipään ja Mörän (2019) tutkimuksessa esiin nousutta, 1980-luvun rikosuutisoinnissa yleistä kehystä ”henkirikos tyhjiössä”. Tälle kehystämistavalle ominaista oli, että jutussa kerrottiin lyhyesti ja ytimekkäästi, mitä oli tapahtunut, mutta rikoksen syitä ja seurauksia ei juuri käsitelty. Myös rikosten yksityiskohtia ja niiden herättämiä tunteita tai tekijän ja uhrin persoonallisuutta käsiteltiin hyvin vähän. Tiedot saatiin pääasiassa viranomaislähteistä. (Mäkipää & Mörä, 2009, s. 214.)

Yhden toimittajan vastauksessa esiin nousi myös mediaan kohdistunut kritiikki siitä, että henkirikoksen tekijää kuvaillaan monesti jutuissa esimerkiksi tavalliseksi perheenisäksi, jonka ei olisi ikinä uskonut tekevän henkirikosta. Haastateltava näki, että tällaiset kuvaukset olivat usein seurausta tilanteista, joissa rikoksen taustoista ei ollut saatavilla tietoa poliisin kautta. Medialla ei aina ole myöskään mahdollisuutta haastatella uhrin tai tekijän läheisiä, jotka olisivat tietoisia tapauksen taustoista. Haastateltavan kuvaus vastaa Mäkipään ja Mörän vuoden 1993 ja 2000 rikosuutisista löytämää kehystä ”henkirikos vahinkona”, jolle tyypillistä oli, että henkirikoksen tekijä kuvattiin usein tavalliseksi ihmiseksi, jonka ei olisi koskaan uskonut tekevän henkirikosta. Tyypillisesti tässä juttutyypissä ääneen pääsivät tekijän naapurit ja silminnäkijät, jotka kommentoivat muun muassa omaa järkytystään ja tekijän ja uhrin persoonallisuutta. (Mäkipää & Mörä, 2009, s. 215–216.)

Toimittajien vastauksissa korostui näkemys siitä, että joissain tilanteissa myös yksityisiksi mielletyt asiat, kuten esimerkiksi parisuhde tai päihdeongelma, kuuluivat julkisuuteen silloin, kun ne liittyivät keskeisesti vakavaan rikokseen tai sen taustoihin. Tämä havainto tukee politiikan tutkija Jodi Deanin näkemystä, jonka mukaan sekä kaupallista mediaa että habermasilaista julkisuuden käsitystä yhdistää ajatus siitä, että ”yleisöllä on oikeus tietää”. Salaisuudet ja niiden julkituominen ovat keskeisiä molempien logiikalle. (Dean, 1999, s. 161–164.) Tässä tutkimuksessa tämä havainto tosin pätee median edustajiin riippumatta siitä, edustivatko he kaupallista mediaa vai julkisen palvelun yleisradioyhtiötä. Keskeinen ristiriita julkisuuslain tulkinnassa

liittyikin juuri siihen, voidaanko edellä kuvatun kaltaisten yksityisasioiden katsoa kuuluvaksi kaikissa tilanteissa yksityisyydensuojan piiriin, vaikka ne liittyisivät keskeisesti vakavaan rikokseen.

Toimittajat olivat haastattelujen perusteella voimakkaasti sitä mieltä, että heidän tehtävänsä on valvoa myös poliisin toiminnan onnistumista ja lainmukaisuutta. Useissa haastatteluissa nousi esiin huoli siitä, että poliisin nykyiset salauskäytännöt eivät mahdollista riittävän hyvin poliisin toiminnan arviointia. Lisäksi osa haastateltavista oli huolissaan siitä, että nykyiset salauskäytännöt mahdollistavat korruption, kun poliisi pystyisi lopettamaan esitutkintoja ja määräämään ne salaisiksi siten, että toimittajat eivät mitään kautta voisi saada tietoa näistä tutkinnoista. Monissa haastatteluissa nousi esiin myös monissa tutkimuksissa esiin tullut näkemys siitä, että poliisi pyrkii nykyisin kontrolloimaan omaa viestintäänsä hyvin tarkasti. Kaikki toimittajat toivat esiin sen, että poliisin viestintä on nykyisin hyvin niukkaa.

Tämä havainto tukee lukuisissa aiemmissa tutkimuksissa esiin nousseita havain-toja siitä, että poliisin viestintä on keskitetty yhä enemmän viestintäammattilaisten käsiin. Tutkinnanjohtajat suhtautuvat mediaan varautuneesti ja saattavat jopa vältellä median yhteydenottoja. Toimittajien on nykyisin vaikea muodostaa luottamuksellisia suhteita poliisiin. (mm. Mawby, 2020; Chermak & Weiss, 2005.) Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa tehtyjen tutkimusten perusteella on havaittavissa, että näissä maissa edellä kuvattu muutos on tapahtunut jo 2000-luvun vaihteessa. Oman tutkimukseni ja toisaalta myös Hakulisen (2024) haastatteluaineiston perusteella Suomessa muutos ajoittuu viimeisen kymmenen vuoden ajalle.

Mawby nosti omassa tutkimuksessaan esiin kysymyksen siitä, miten toimittajat säilyttävät kriittisyytensä poliisia kohtaan ja pitävät samalla yllä työskentelysuhteita poliisiin. Hänen tutkimuksessaan tuli esiin, että toimittajat välttelivät poliisin kritisoimista säilyttääkseen tietolähteensä. (Mawby, 2010, s. 1071–1072.) Tällainen havainto ei noussut omassa tutkimusaineistossani merkittävästi esiin. Ainoastaan yksi toimittaja kertoi joskus välttävänsä hallinto-oikeuteen valittamista siitä syystä, että koki sen vievän tilanteen konfliktiin ja kärjistävän suhteita poliisiin. Tämäkin kommentti koski pelkästään hallinto-oikeuteen valittamista eikä esimerkiksi poliisin toiminnan kriittistä arviointia jutuissa. Pikemminkin toimittajat kertoivat haluavansa pystyä arvioimaan poliisitoimintaa kriittisesti esitutkintapöytäkirjojen perusteella.

Toimittajien vahva näkemys omasta tehtävästään tiedon välittäjänä ja vallan vahtikoirona näkyi myös siinä, että toimittajat harvoin tyytyivät siihen, jos jotakin tietoa ei ollut mahdollista saada poliisin kautta. Jos toimittajat kokivat etsimänsä tiedon merkittäväksi, sen eteen oltiin valmiita näkemään paljon vaivaa ja aikaa, vaikka toimittajat kuvasivatkin tiedonhankinnan olevan usein työlästä ja aikaa vievää. Kaikki haastatellut toimittajat kertoivat käyttävänsä vaihtoehtoisia tiedonhankintatapoja tilanteissa, joissa poliisi kieltäytyi luovuttamasta jotakin tietoa. Yleisimpiä tällaisia

tiedonhankintakeinoja olivat asiakirjojen pyytäminen oikeudesta ja tiedon hankkiminen henkilölähteiden, kuten asianosaisten, heidän lähipiirinsä tai vaikka mahdollisten silminnäkijöiden kautta. Yksi toimittajista toi myös esiin, että joissain tapauksissa tietoa jonkin asiakirjan sisällöstä voidaan yrittää saada myös ”vuotona” poliisin sisältä. Osa toimittajista kertoi myös periaatteen vuoksi joskus valittavansa poliisin tai muiden viranomaisten salauspäätöksistä hallinto-oikeuteen, vaikka tämä ei prosessin hitauden vuoksi olekaan kannattava keino tiedon saamiseksi kiireisessä uutistilanteessa.

Tyytymättömyys asiakirjajulkisuuteen on kuitenkin tutkimusten mukaan yleistä myös muissa länsimaissa. Esimerkiksi espanjalaisille ja ruotsalaisille toimittajille tehdyssä haastattelututkimuksessa monet toimittajat kokivat viranomaisten yrittävän usein pimittää asiakirjoja. Toimittajat kokivat, että pyydetty asiakirja saatettiin joko määrätä salassa pidettäväksi tai sen haltuun saaminen yritettiin tehdä mahdollisimman vaikeaksi esimerkiksi luovuttamalla asiakirja pelkästään painetussa muodossa. Ruotsalaiset toisaalta kokivat, että yhden virkamiehen tekemästä salauspäätöksestä huolimatta tiedot oli vielä mahdollista saada pyytämällä toiselta henkilöltä. (Appelgren & Salaverria, 2018, s. 991–993.) Ruotsalaiset toimittajat käyttivät siis omassa työssään vastaavanlaisia vaihtoehtoisia tiedonhankintakeinoja kuin mitä suomalaiset rikostoimittajat kertoivat tässä tutkimuksessa käyttävänsä.

5.3 Rikosasioiden julkisuus tulevaisuudessa

Kuten luvussa 4.5. kuvasin, toimittajat suhtautuivat varsin pessimistisesti poliisin toiminnan avoimuuden ja läpinäkyvyyden kehittymiseen. He uskoivat, että käytännössä ainoastaan merkittävät muutokset nykyiseen julkisuuslakiin voisivat parantaa nykyistä tilannetta, mutta tällaista muutosta ei ainakaan lyhyellä aikavälillä ole näköpiirissä. Julkisuuslain uudistaminen on vireillä, mutta kaavailut muutokset eivät aiheeseen perehtyneiden toimittajien mielestä ole riittäviä, eivätkä edes nämä muutokset ole edenneet kuluvalle hallituskaudella siten, että lakimuutokset saataisiin voimaan. Toinen vaihtoehto olisi, että Poliisihallitus muuttaisi nykyistä laintulkintaansa toisenlaiseksi, mutta tätä vaihtoehtoa toimittajat pitivät vieläkin epätodennäköisempänä.

Toimittajien kuvasivat olevansa huolissaan siitä, miten laajat asiakirjasalaukset vaikuttavat rikosten taustojen selvittämiseen ja siihen, että yleisöille pystytään välittämään oikea kokonaiskuva tapahtuneista rikoksista ja niiden taustasyistä. Lisäksi toimittajia huolestutti korruption mahdollisuus. Aiemman tutkimuskirjallisuuden valossa on kuitenkin syytä olla huolissaan myös siitä, miten nykyinen tilanne pitkään jatkuessaan vaikuttaa toimittajien omaan työskentelyyn. Esimerkiksi Camaj ym.

korostivat läpinäkyvyyden tärkeyttä laajassa eurooppalaisessa, datajournalismiin liittyvässä kyselytutkimuksessa. Tutkimuksessa havaittiin, että maissa, joissa hallinnon läpinäkyvyys on korkealla tasolla, toimittajat olivat myös halukkaampia käyttämään julkista dataa ja tekemään siihen liittyviä tietopyyntöjä. Tutkimuksen mukaan datajournalismilla oli siis suuremmat mahdollisuudet menestyä maissa, joissa läpinäkyvyys oli korkealla tasolla. (Camaj ym. 2022, s. 14–15.) Tutkimuksen havainnot pätevät datajournalismin lisäksi myös tutkivaan journalismiin ylipäätään. Toisaalta on todettava myös, että tässä tutkimuksessa Suomi luokiteltiin korkean läpinäkyvyyden maaksi (Camaj ym. 2022, s. 11). Suomen tilanne on siis kansainvälisesti vertaillen tässä suhteessa hyvä.

Vaikka tilanne on kansainvälisesti vertaillen hyvä, tähän ei ole syytä tuudittautua. Tämän tutkimuksen tulokset osoittavat, että parantamisen varaa olisi toimittajien kertoman perusteella monessa suhteessa. Suunta ei myöskään vaikuta olevan oikea, vaan pikemminkin salailu on toimittajien kokemuksen mukaan salakavalasti vuosien varrella lisääntynyt.

Mawby (2010) näki muutoinkin rikosjournalismin tulevaisuuden kohtalaisen synkässä valossa. Hän katsoi, etteivät toimitukset välttämättä enää tulevaisuudessa taloudellisista syistä panosta rikostoimittajien kouluttamiseen ja palkkaamiseen. Lisäksi hän arvioi, että uusien tutkinnanjohtajien epäilevä asenne edelleen hankaloittaa rikostoimittajien työtä. Mawby näki tämän kehityksen pienentävän erikoistuneiden rikostoimittajien roolia. (Mawby, 2010, s. 1073.) Itse olen vahvasti eri mieltä tästä johtopäätöksestä. Mitä vaikeammaksi tiedonhankinta muuttuu, sitä enemmän se vaatii ammattitaitoa, tietoa ja erikoistumista. Rikosjournalismi vaatii nykyisin kykyä tehdä monenlaisia tietopyyntöjä ja hankkia tietoa monista erilaisista henkilölähteistä. Rikostoimittajien erikoisosaamiselle on nykyisessä tiedonhankintaympäristössä kasvava tarve, joka on omien havaintojeni perusteella tunnistettu myös toimituksissa ainakin valtakunnan medioissa. Eläköitymisten tai työpaikan vaihtoehtojen vuoksi vapautuvat rikostoimittajien pestit on valtakunnan medioissa viime vuosina täytetty lähes poikkeuksetta. Lisäksi esimerkiksi Iltalehti on viime vuosina jopa kasvattanut rikostoimituksensa kokoa.

6 LOPUKSI

6.1 Tutkimuksen arviointi

Tässä luvussa arvioin tutkimukseni toteutusta ja onnistumista sekä pohdin sen vahvuuksia ja heikkouksia. Tuomi ja Sarajärvi asettavat hyvälle laadulliselle tutkimukselle kaksi kriteeriä: tutkimuksen sisäinen johdonmukaisuus ja eettisyys. Sisäisessä johdonmukaisuudessa keskeistä on se, että tutkija tietää mitä tekee. Johdonmukaisuus näkyy siinä, miten tutkimusraportin kirjoittaja argumentoi ja millaisia lähteitä hän käyttää. (Tuomi & Sarajärvi, 2024, s. 149.)

Laadullisessa tutkimuksessa ei tyypillisesti nojauduta korrespondenssiteoriaan eli teoriaan, jossa luotetaan ehdottoman objektiivisen tiedon olemassaoloon (Tuomi & Sarajärvi, 2024, s. 159). Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan tutkijan on tärkeää yrittää tunnistaa omat esioletuksensa ja arvostuksensa, jolloin objektiivisuus syntyy oman subjektiivisuuden tunnistamisesta. Laadullisen tutkimuksen arvioinnissa on hyvä pohtia myös tutkijan puolueettomuutta, vaikka laadullisessa tutkimuksessa tunniste-taankin se tosiasia, että tutkijan oma tausta vaikuttaa aina jossain määrin havaintoihin, koska tutkija on itse tutkimusasetelman luoja ja tulkitsija (Tuomi & Sarajärvi, 2024, s. 160). Arvioin tässä raportissa tutkimuksen luotettavuutta Tuomen ja Sarajärven (2024, s. 163–164) esittelemän listan avulla.

Halusin tutkia toimittajien näkemyksiä poliisin esitutkintapöytäkirjojen julkisuudesta ja sen vaikutuksista toimittajien työhön, koska pidän asiakirjajulkisuutta tärkeänä mittarina yhteiskunnan läpinäkyvyydestä ja avoimuudesta. Aihe on tärkeä, koska laaja julkisuus ja avoimuus ovat demokraattisen yhteiskunnan keskeisiä tukipilareita. Viime vuosina pitkään alalla työskennelleet rikostoimittajat ovat kuitenkin kertoneet havainneensa poliisin asiakirjojen julkisuudessa huolestuttavan käänteen.

Halusin tällä tutkimuksella selvittää, millaisia vaikutuksia tällä muutoksella toimittajien näkemyksen mukaan on.

Tuomen ja Sarajärven (2024, s. 153–154) mukaan jo pelkästään tutkimusaiheen valinta on eettinen valinta. Itse lähdin tutkimaan aihetta toimittajan taustani huomioiden ottaen siitä lähtökohdasta, että asiakirjajulkisuus, läpinäkyvyys ja avoimuus ovat yhteiskunnassa tärkeitä asioita, vähintäänkin yhtä tärkeitä kuin vaakakupin toisessa laidassa painava yksityisyydensuoja. Tuomen ja Sarajärven (2024, s. 155–156) mukaan tutkimuksen eettisyyden kannalta tärkeää on myös tutkimuksen toteutustapa. Tässä tutkimuksessa haastateltavat saivat etukäteen nähtäväkseen tietosuojaselosteen heidän tietojensa käsittelystä. Lisäksi heille kerrottiin, millaisesta tutkimuksesta on kyse. Heitä lähestyttiin sähköpostilla, jolloin he saivat rauhassa perehtyä asiaan ja miettiä, haluavatko osallistua tutkimushaastatteluun. Haastattelut nauhoitettiin nauhurilla, ja ne toteutettiin haastatteleamalla kasvotusten tai Teams-sovelluksen avulla. Vaikka käsiteltävä aihe ei ole haastateltavien näkökulmasta erityisen arkaluontoinen, anonymisoin aineiston silti tarkasti ja valitsin tutkimusraporttiin vain sellaisia sitaatteja, joista yksittäisiä haastateltavia ei voida tunnistaa.

Tätä tutkimusta tehdessä pyrin huomioimaan sen, että olen itse työskennellyt rikos- ja oikeustoimittajana useiden vuosien ajan sekä kuulunut myös Oikeustoimittajat ry:n hallitukseen vuodesta 2022 alkaen. Tästä johtuen minulla oli luonnollisesti jonkinlainen käsitys siitä, miten rikostoimittajat todennäköisesti nykyiseen julkisuuslakiin ja asiakirjajulkisuuteen suhtautuisivat.

Pyrin huomioimaan tämän muun muassa kysymysten muotoilussa, että en ohjaisi haastateltavia vastaamaan oman ennakkokäsitykseni mukaisesti. En silti tietenkään täysin voi häivyttää tutkimuksesta omaa taustaani ja omia ennakkokäsityksiäni. Ennakkokäsityksistä oli kuitenkin myös hyötyä tutkimuksen tekemisessä, sillä minulla oli omasta takaa tietoa suomalaisten rikostoimittajien työhistoriasta ja muista taustoista. Tästä oli merkittävästi apua haastateltavien valinnassa, sillä pystyin valitsemaan haastateltavat siten, että mukaan valikoitui haastateltavia mahdollisimman erilaisilla työhistorioilla. Näin oli mahdollista saada mahdollisimman kattava otanta rikostoimittajien näkemyksistä siitäkin huolimatta, että pro gradu -tutkielman laajuus rajoitti haastateltavien määrää. Tutkimukseen osallistui viisi haastateltavaa. Haastateltavat vastasivat kysymyksiin pääosin hyvin samalla tavalla, eikä viimeisissä haastatteluissa enää tullut esiin uusia merkittäviä näkökulmia, joten katson, että aineiston kasvattaminen ei olisi merkittävästi muuttanut tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia. Haastattelujen litteroinnissa on käytetty apuna tekoälyä, mutta olen tarkastanut jälkikäteen koneen tekemät litteroinnit.

Laadulliselle, aineistolähtöiselle tutkimukselle haasteellista on se, ettei mikään ennalta määritelty teoria ohjaa tutkimusta, vaan tutkijan on itse osattava määrittellä, mitä hän aineistosta poimii ja miten tietoa teemoittelee ja analysoi. Tutkimukseni

kannalta haastavaa oli myös se, ettei kyseistä aihetta ole tiettävästi aiemmin tutkittu vastaavanlaisella rajauksella. Esimerkiksi Kuutin (2011a) asiakirjajulkisuutta koskeneessa tutkimuksessa otanta oli huomattavasti suurempi, ja lisäksi tutkimukseen osallistui muitakin kuin rikos- ja oikeustoimittajia, mikä on varmasti vaikuttanut saatuihin vastauksiin. Tutkimuksessa myös selvitettiin laajemmin eri viranomaisten suhtautumista toimittajien tekemiin asiakirjapyyntöihin, eivätkä tutkimuksen tulokset myöskään näin ollen ole vertailukelpoisia oman, poliisin esitutkintapöytäkirjoihin rajautuvan aineistoni kanssa.

Analysoin aineistoa teemoittelemalla valitsemalla aineistosta sellaiset teemat, jotka nousivat selkeimmin esiin ja toistuivat useissa haastatteluissa. Esiin nostetut teemat olivat sellaisia, jotka haastateltavat nostivat itse esiin vastatessaan avoimiin kysymyksiin. Suoran vertailukohdan puutteista huolimatta onnistuin mielestäni maisterintutkielmalle asetetuissa rajoissa poimimaan aineistosta keskeiset asiat ja vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Onnistuin myös mielestäni hyvin peilaamaan oman tutkimukseni tuloksia aiempiin, omaa aihettani sivuaviin tutkimustuloksiin, vaikka mitään suoraa vertailukohtaa ei ollutkaan. Valitut teemat olivat tutkimuksen kannalta relevantteja ja kuvasivat hyvin toimittajien itse esiin nostamia näkemyksiä. Pystyin myös suhteuttamaan nämä näkemykset aiempaan tutkimukseen.

6.2 Jatkotutkimus

Tässä tutkimuksessa selvitettiin rikostoimittajien näkemyksiä poliisin asiakirjojen julkisuudesta ja asiakirjajulkisuuden vaikutuksista rikostoimittajien työhön. Jatkotutkimuksessa olisi tärkeää selvittää myös se, miten poliisi itse suhtautuu tässä tutkimuksessa kuvattuun muutokseen ja miten he arvioivat asiakirjajulkisuuden tilaa ja muutosten vaikutusta paitsi omaan työhönsä myös laajemmin poliisitoiminnan läpinäkyvyyteen ja julkisuuteen. Poliisin näkemykset voisivat mahdollisesti jossain määrin erota toimittajien vastaavista. Lisäksi poliisit osaisivat luultavasti myös tarkemmin arvioida tapahtuneen muutoksen syitä.

Koska asiakirjajulkisuudessa voi olla suuria eroja eri viranomaisten välillä, joten aihetta olisi tarpeellista tutkia myös muiden viranomaisten kuin poliisin osalta. Lisäksi jatkotutkimukseen olisi järkevä valita myös muita kuin rikostoimittajia, jotta saataisiin selville, miten toimittajien kokemuksiin vaikuttaa se, ovatko he yleistoimittajia vai esimerkiksi rikostoimittajia tai muuhun alaan erikoistuneita toimittajia.

Oma ennakko-oletukseni on, että rikostoimittajat ovat keskimääräistä ”valve-tuneempia”. He tuntevat julkisuuslain verrattain hyvin ja ovat hyvin tottuneita tekemään tietopyyntöjä sekä myös vääntämään viranomaisten kanssa ja taistelemaan julkisuuden puolesta. Esimerkiksi toimittajien keinot hankkia vaihtoehtoisilla tavoilla tietoja voisivat mahdollisesti erota paljonkin riippuen toimittajan osaamisesta ja työhistoriasta. Esimerkiksi Kuutin (2011a, s. 466) tutkimuksessa havaittiin, että joskus tiedonsaantiin vaikutti myös se, etteivät toimittajat itse olleet aina riittävän tietoisia omista oikeuksistaan ja siitä, milloin todennäköisesti lainvastaisesta päätöksestä olisi syytä valittaa. Kuutin toisessa tutkimuksessa (2011b) selvitettiin myös viranomaisten näkemyksiä asiakirjajulkisuuteen ja mediayhteistyöhön. Edellä mainituista tutkimuksista on kuitenkin kulunut jo sen verran aikaa, että tänä päivänä olisi relevanttia tutkia asiaa uudelleen siitä näkökulmasta, onko muiden viranomaisten kohdalla tapahtunut julkisuuslain tulkinnassa samanlaisia muutoksia kuin mistä rikostoimittajat tässä tutkimuksessa kertoivat. Tällainen tutkimus antaisi laajemman ja kattavamman käsityksen läpinäkyvyyden tilasta Suomessa kuin mitä nyt tässä suhteellisen suppeassa maisterintutkielmassa oli mahdollista selvittää.

LÄHTEET

- Appelgren, E. & Salaverria, R. (2018). The Promise of the Transparency Culture. *Journalism Practice*, 12(8), 986-996.
<https://doi.org/10.1080/17512786.2018.1511823>
- Birkinshaw, P. (2014). Valuing Transparency in Government and Media. Teoksessa Bowles, N., Hamilton, J.T., Levy, D.A. L. (toim.), *Transparency in Politics and the Media* (49–72). EBSCOhost: eBook Collection.
- Camaj, L., Martin, J., & Lanosga, G. (2022). The Impact of Public Transparency Infrastructure on Data Journalism: A Comparative Analysis between Information-Rich and Information-Poor Countries. *Digital Journalism*, 1–20.
<https://doi-org.ezproxy.jyu.fi/10.1080/21670811.2022.2077786>
- Chermak, S. (1995). “Image control: how police affect the presentation of crime news.” *American Journal of Police* 14(2), 21–43.
- Chermak, S. & Weiss, A. (2005). Maintaining legitimacy using external communication strategies: An analysis of police-media relations. *Journal of Criminal Justice* 33 (2005), 501–512.
- Chibnall, S. (1977). Law-and-order news: an analysis of crime reporting in the British press Tavistock Publications Limited. <https://doi.org/10.4324/9781315013428>

- Cooke, L. & Sturges, P. (2009). Police and media relations in an era of freedom of information. *Policing & Society* 19(4), 406-424.
<https://doi.org/10.1080/10439460903281513>
- Dean, J. (1999). Making (It) Public. *Constellations* 6(2), 157-166.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Grykiel, J & Lysak, S. (2021). Police Social Media and Broadcast News: An Investigation into the Impact of Police Use of Facebook on Journalists Gatekeeping Role. *Journalism Practice*, 15 (7), 994-1011.
<https://doi.org/10.1080/17512786.2020.1759123>
- Habermas, J. (2004). *Julkisuuden rakennemuutos kansalaisyhteiskunnan kategoriasta* (suom. V. Pietilä). Tampere: Vastapaino. (Alkuperäisteos julkaistu 1962)
- Hakulinen, J. (2024). "Nihkeää, epäkiitollista ja kuormittavaa". *Haastattelututkimus rikostoimittajien kokemuksista poliisin tutkinnanjohtajien kanssa työskentelystä*. [progradu-tutkielma. Tampereen yliopisto.] Trepo-julkaisuarkisto.
<https://trepo.tuni.fi/handle/10024/157794>
- HE: 273/2022 vp. (18.11.2022). Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_273+2022.a.spx
- Hiltunen, J. (2020). Ulkoinen vaikuttaminen ja sen vastakeinot suomalaisessa journalismissa. *Media & viestintä* 43(3), 176-205.
- Hirsjärvi, S & Hurme, H. (2022). *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jääskeläinen, P. (2020). Poliisihallituksen tulkinta esitutkinta-aineiston julkisuudesta.
<https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/579/2020>
- Karlsson, M. (2020). Rituals Of Transparency, *Journalism Studies*, 11(4), 535-545, <https://doi.org/10.1080/14616701003638400>
- Korkein hallinto-oikeus. (01.12.2021). KHO 2021:170
<https://www.kho.fi/fi/index/paatokset/ennakkopaatokset/1638189426383.html>
- Koivunen, A & Lehtonen, M. (2005). "Joskus on kiva olla vähemmän aikuinen". Kulttuurisen määrittelyvallan siirtymät ja julkisen puhuttelun areenat. *Tiedotustutkimus* 28(2), 4-27.

- Koski, A. & Mykkänen, M. (2024). Utismedian tietopyyntöongelmia voisi ratkaista kehittämällä kuntien vuorovaikutusosaamista. *Media & viestintä* 47(3), 62–72.
<https://journal.fi/mediaviestinta/article/view/142831/95046>
- Kunelius, R., Noppari E., Reunanen, E. (2009). *Media vallan verkoissa*. Tampereen yliopisto.
- Kuutti, H. (toim.). (2015). *Totuudenmukainen journalismi*. Grano.
- Kuutti, H. (2011a). Journalistit ja julkisuusperiaate. Teoksessa: Kuutti, H. (toim.), *Julkisuusjournalismi* (s. 436–546). Bookwell Oy.
- Kuutti, H. (2011b). Viranomaiset ja julkisuusperiaate. Teoksessa Kuutti, H. (toim.), *Julkisuusjournalismi* (s. 218–303). Bookwell Oy.
- Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>
- Marttinen, M. (maaliskuu 2017). Uupumattomat. *Journalisti*, 14–15.
- Mawby, R. (2010). Chibnall revisited. Crime Reporters, the Police and “Law-and-Order News.” *The British Journal of Criminology* 50(6), 1060–1076.
- Mäenpää, O. (2016). *Julkisuusperiaate* (uud. laitos). Alma Talent.
- Mäkipää, L. & Mörä, M. (2009). *Henkirikos yhdistää*. Teoksessa Väliverronen, E. (toim.), *Journalismi murroksessa* (s. 207–221). Gaudeamus.
- Nevalainen, P., Sokka, R. & Kuutti, H. (2011). *Oikeustapaukset*. Teoksessa Kuutti, H. (toim.), *Julkisuusjournalismi*. (s. 52–217). Bookwell Oy.
- Noveck, B. S., (2017). Rights-Based and Tech-Driven: Open Data, Freedom of Information, and the Future of Government Transparency. *Yale Human Rights and Development Law Journal* 19(1), 1–45.
<https://digitalcommons.law.yale.edu/yhrdlj/vol19/iss1/1>.
- Oikeusministeriö. (ei pvm). *Julkisuuslain ajantasaistaminen*. Haettu 2.9.2024.
osoitteesta <https://oikeusministerio.fi/julkisuuslain-ajantasaistaminen>
- Oikeustoimittajat ry. (13.1.2020). *Oikeustoimittajat kanteli Poliisihallituksen salauslinjauksesta oikeusasiamiehelle*.
<https://www.oikeustoimittajat.fi/oikeustoimittajat-kanteli-poliisihallituksen-salauslinjauksesta-oikeusasiamiehelle/>

- Ollila, R. (2015). Totuus ja sananvapaus. Teoksessa Kuutti, H. (toim.), *Totuudenmukainen journalismi* (s. 141–176). Grano.
- Passi, M., Reinboth, S. (2017). *Keisari Aarnio*. HS-Kirjat.
- Rosslund, R., (2007). The professionalization of intolerable, *Journalism Studies*, 8(1), 137-152. <https://doi.org/10.1080/14616700601056908>
- Suomen Journalistiliitto. (13.2.2023). *Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n muuttamisesta*.
<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2023-AK-9803.pdf>
- Suomen perustuslaki 731/1999.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Syrjälä, H. (2007). *Väkivalta lööppijulkisuudessa*. Tampereen yliopisto.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2024). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uud. laitos). Tammi.
- Vos, T.P. & Craft, S. (2017). The Discursive Construction of Journalistic Transparency, *Journalism Studies*, 18(12), 1505-1522.
<https://doi.org/10.1080/1461670X.2015.1135754>

LIITTEET

LIITE 1

Haastattelurunko

Taustakysymykset:

1. Miten kauan olet työskennellyt rikostoimittajana?
2. Miten paljon käyt työssäsi läpi poliisin esitutkintapöytäkirjoja?

Osio 1. Esitutkintapöytäkirjojen salauspäätökset ja niissä tapahtuneet muutokset

1. Oletko havainnut poliisin linjassa jollain aikavälillä olennaisia muutoksia sen suhteen, mitä esitutkintapöytäkirjoista salataan ja mikä on julkista?
2. Millaisia muutoksia nämä ovat olleet?
3. Millä aikavälillä olet havainnut mahdollisen muutoksen?
4. Mistä muutos mielestäsi johtuu?
5. Ovatko poliisin nykyiset salauskäytännöt mielestäsi perusteltavissa nykyisellä julkisuuslailla? Miksi tai miksi ei?
6. Jos olet törmännyt mielestäsi lainvastaiseen toimintaan, onko kyse mielestäsi enemmän yleisestä linjasta vai onko linjauksissa tutkinnanjohtajakohtaisia eroja?
7. Miten arvioisit poliisin toiminnan läpinäkyvyyttä?

Osio 2. Salauskäytäntöjen vaikutukset toimittajien työhön / yhteiskuntaan

1. Onko poliisin salauskäytännöillä vaikutuksia työhösi? Jos kyllä, millaisia?
2. Miten koet salauskäytännöistä koituvien ongelmien vaikuttavan työaikasi käyttöön?
3. Onko sinulle tullut vastaan tilannetta, jossa poliisi on salannut esitutkintapöytäkirjan kokonaan muissa kuin seksuaalirikoksia koskevissa tapauksissa? Millainen / millaisia nämä tapaukset ovat olleet? Miten salaamista on perusteltu?
4. Oletko joskus pyytänyt poliisilta valituskelpoista päätöstä esitutkintapöytäkirjan salaamisesta? Miten kirjallisen päätöksen pyytäminen on vaikuttanut asian etenemiseen useimmiten?
5. Mitä vaihtoehtoisia keinoja on olemassa hankkia tietoja poliisin salaamasta rikostapauksesta?
6. Millaisia vaikutuksia salailulla on juttujen sisällölle?
7. Oletko koskaan tilannut poliisin esitutkintaa käräjäoikeuden kautta saadaksesi enemmän julkista tietoa? Millaisia nämä tapaukset ovat olleet?

8. Oletko joskus harkinnut valittavasi poliisin tekemästä salauspäätöksestä hallinto-oikeuteen? Jos kyllä, miksi teit / et tehnyt valitusta?
9. Mitä vaikutuksia nykytilanteella on laajemmin demokratialle / yhteiskunnalle?

Osio 3. Tulevaisuudennäkymät

1. Mihin suuntaan uskot poliisin julkisuuslinjan kehittyvän tulevaisuudessa ja miksi?
2. Miten uskot käynnissä olevan julkisuuslain uudistuksen vaikuttavan nykyiseen tilanteeseen?
3. Voisiko joku muu tekijä lainsäädännön ohella tuoda muutosta nykytilanteeseen?
4. Onko jotain muuta, mitä haluaisit lisätä?